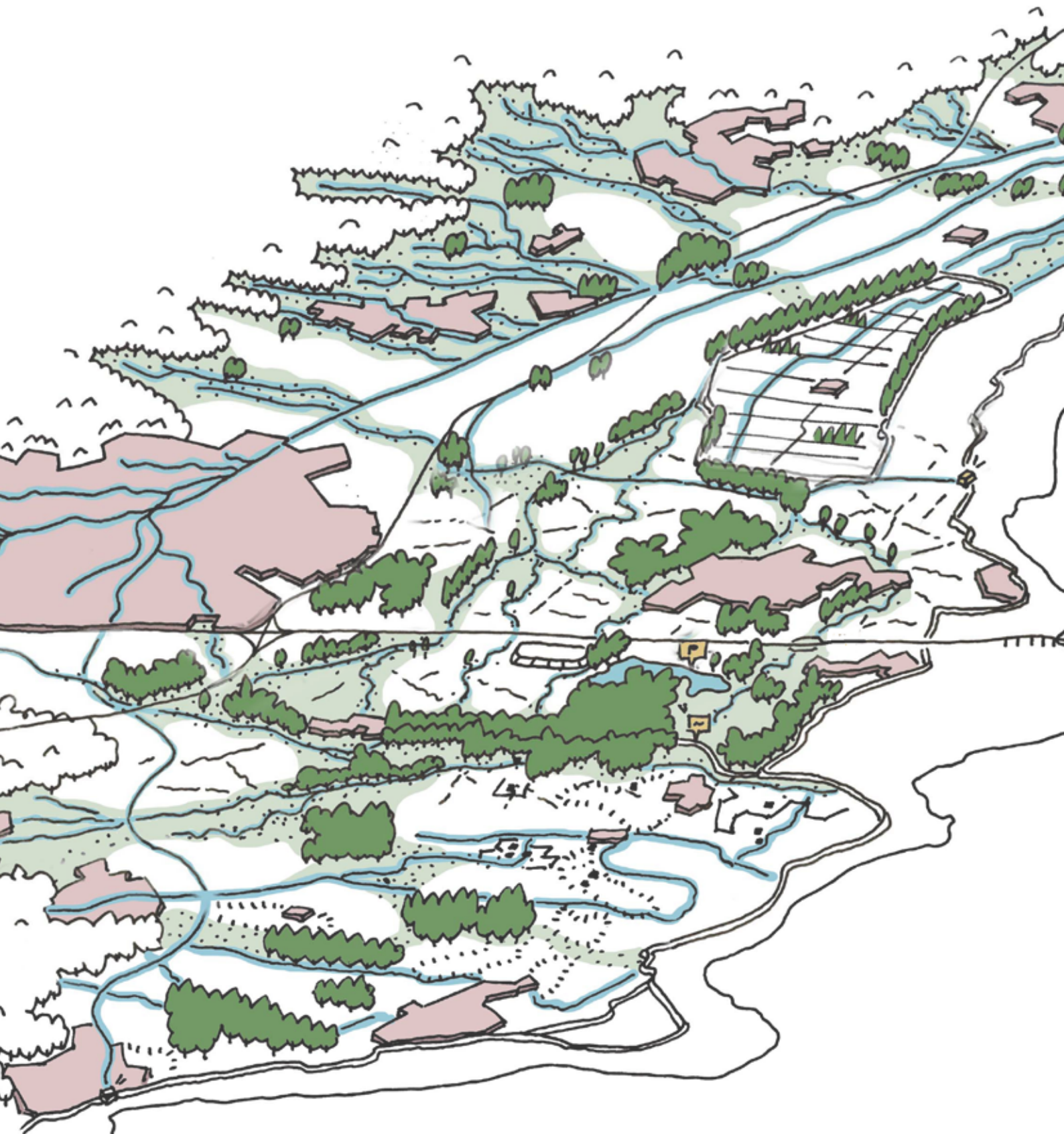

Masterplan 'Jsselvallei'

Werkboek implementatiefase

Masterplan 'Ijsselvallei'

Werkboek met verslag van de implementatiefase
en de oogst van de verschillende gebiedsateliers

Bureau Peter de Ruyter landschapsarchitectuur
i.s.m. Atelier des Hollants

In opdracht van de Stuurgroep Masterplan Ijsselvallei

Juli 2022

Inhoudsopgave

INLEIDING	7
Wat ging vooraf?	9
Uitnodigingsagenda projecten	11
Overzicht projecten met koppelkansen en status	
Gebiedsateliers	19
Toekomst landbouw valleibreed	
Brongebied Grote Wetering - A1 zone	
De Flank als spons	
Noordelijke IJsselvallei en weteringengebied	
Zuidelijke IJsselvallei	
BIJLAGEN	49
Deelnemers + opbouw gebiedsateliers	50
Subsidiemogelijkheden	56
Colofon	

Recreatiedruk op de Veluwe (bron: De Gelderlander)

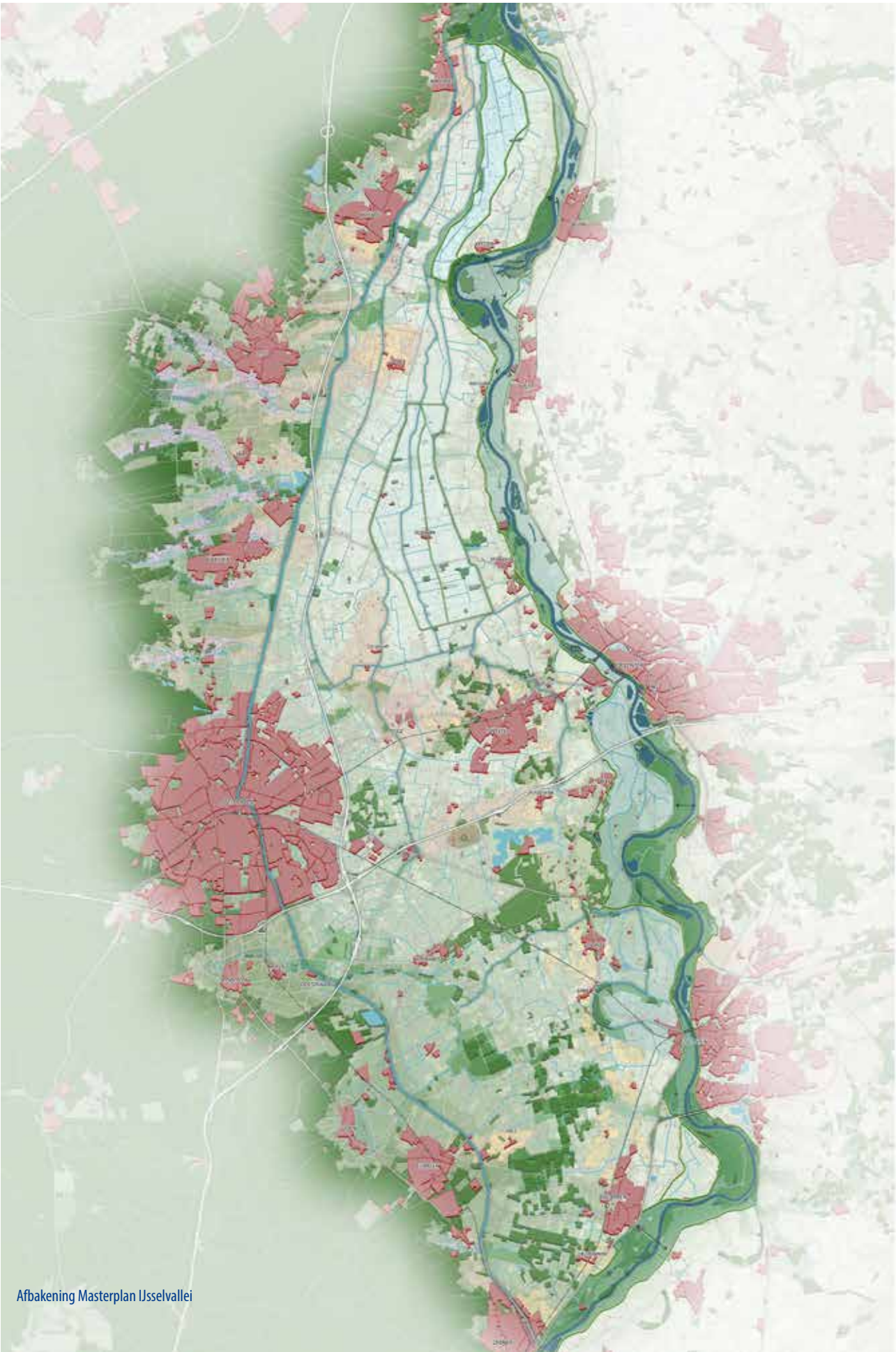
Inleiding

De aanleiding voor het opstellen van het Masterplan IJsselvallei is de noodzaak om het Veluwemassief te ontlasten van een te hoge recreatiedruk. De grote hoeveelheid bezoekers is niet alleen vervelend voor de bezoekers zelf, maar zorgt ook voor een terugloop van de natuurwaarden op de Veluwe. Het idee is dat de flanken van de Veluwe een deel van de bezoekers zouden kunnen opvangen. Hoe kunnen we de IJsselvallei, als een van die flanken, aantrekkelijker maken voor recreanten en toeristen? En wat kan het Masterplan IJsselvallei bijdragen aan de leefbaarheid voor de eigen inwoners, als kwaliteitsimpuls wellicht voor het stedelijk uitloopgebied?

In het Masterplan IJsselvallei maken we het landschap aantrekkelijker door drie grote maatschappelijke opgaven, in samenhang, als kans te zien voor het vergroten van de belevingswaarde van de vallei. Een eerste opgave is de klimaatadaptatie. Hoe kunnen we de IJsselvallei zo inrichten dat we de grotere extremen in het weerbeeld beter kunnen opvangen? Dit betekent meer ruimte voor water om het neerslagoverschot uit het winterhalfjaar beter te kunnen vasthouden voor perioden van zomerse droogte. Een tweede grote opgave is de transitie van de landbouw naar kringlooplandbouw. De boeren in de IJsselvallei zijn de belangrijkste beheerders van het landschap en staan voor grote uitdagingen op het gebied van duurzame landbouw en biodiversiteit. Per deelgebied, uitgaande van bodem en water, zijn er binnen de IJsselvallei verschillende ontwikkelingsrichtingen denkbaar voor de landbouwsector, waarbij de korte keten van 'grond tot mond' een aantrekkelijke aanvulling kan zijn op het verdienmodel van de boer en tegelijkertijd de afstand tussen boer en burger (bewoner, recreant) kan verkleinen. En tenslotte de derde opgave, de eigenlijke aanleiding; het versterken van het cultuurtoerisme en de leefbaarheid. Door in te zetten op een aantrekkelijk, uitnodigend en toegankelijk landschap kunnen we het verhaal van de IJsselvallei beter voor het voetlicht brengen. Een verhaal dat een bijzonder rijk verleden kent van (industriële) erfgoed, innovaties binnen de landbouw en de voortdurende strijd tegen en met het water. Met name de inzichtzoeker, geïnteresseerd in erfgoed, kan verleid worden om langer in de IJsselvallei te verblijven. Belangrijk is om de drie grote maatschappelijke opgaven, naast de initiatieven in het gebied zelf, steeds in samenhang te bezien. Het gaat om een **integrale gebiedsontwikkeling**. Wat zijn de koppelkansen tussen de opgaven onderling, de initiatieven van bewonerscoöperaties, groepen van boeren en de specifieke kwaliteiten van de IJsselvallei?

Daarbij is het goed te bedenken dat dé IJsselvallei niet bestaat. Op basis van bodemopbouw en historisch afwateringssysteem zijn er binnen het masterplan vier ontwikkelzones gedefinieerd; de noordelijke IJsselvallei, de zuidelijke IJsselvallei, de Flank en de uiterwaarden/kleien. Per ontwikkelzone zijn er verschillende uitvoeringsprojecten mogelijk. Als rijke oogst van de **gebiedsateliers** in 2021 en 2022 zijn er negentien projecten aangedragen. De projecten zijn onderdeel van een **uitnodigingsagenda**. Bewust is hier sprake van een uitnodigingsagenda in plaats van een uitvoeringsagenda. Hiermee benadrukken we – zoals het woord doet vermoeden – dat we onze partners en de samenleving uitnodigen om gezamenlijk met de ontwikkeling van de IJsselvallei aan de slag te gaan. Bovendien geeft de term uitnodigingsagenda het best weer wat de 'status' van dit document is. We leveren geen vastgesteld beleidsdocument op, maar doen verslag van de kansen die er zijn om aan de grote opgaven in het gebied te werken. Dat is namelijk wat de 19 projecten gemeen hebben: allemaal kunnen ze – vaak in samenhang – bijdragen aan het invullen van de drie grote maatschappelijke opgaven in het gebied. Het is aan het gebied om de projecten te adopteren en verder te brengen. Waarbij het ene project bij wijze van spreken direct kan worden uitgevoerd, terwijl het andere project nader kan worden verkend of wellicht in de toekomst kan worden geagendeerd.

Los van de uitnodigingsagenda heeft het werken aan het Masterplan IJsselvallei geleid tot een **brede (bestuurlijke) samenwerking** in het gebied. De gebiedsateliers tonen een enorme betrokkenheid van de deelnemers bij de toekomst van hun landschap. Een landschap waarin - juist nu - verandering het enige onveranderlijke zal zijn. Aan ons om sámen die verandering zorgvuldig vorm te geven. Zodat ook onze kinderen en kleinkinderen kunnen zeggen; wij wonen, werken en recreëren in de mooiste vallei van Nederland!

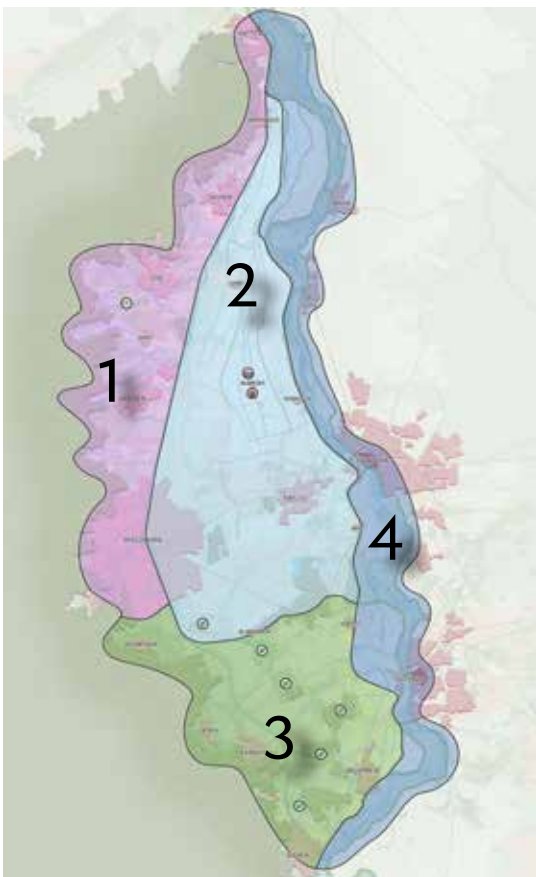

Afbakening Masterplan IJsselvallei

Wat ging vooraf?

De ontwerpfase van het Masterplan IJsselvallei - in 2019 en 2020 - heeft geleid tot een reeks van kansrijke ontwikkelingsrichtingen voor de verschillende deelgebieden binnen de IJsselvallei. Eind november 2020 heeft de VeluweAlliantie het Masterplan voor de westelijke IJsselvallei met veel waardering vastgesteld. Dit werkboek is het verslag van de volgende fase; de implementatiefase om daadwerkelijk tot uitvoeringsprojecten te komen.

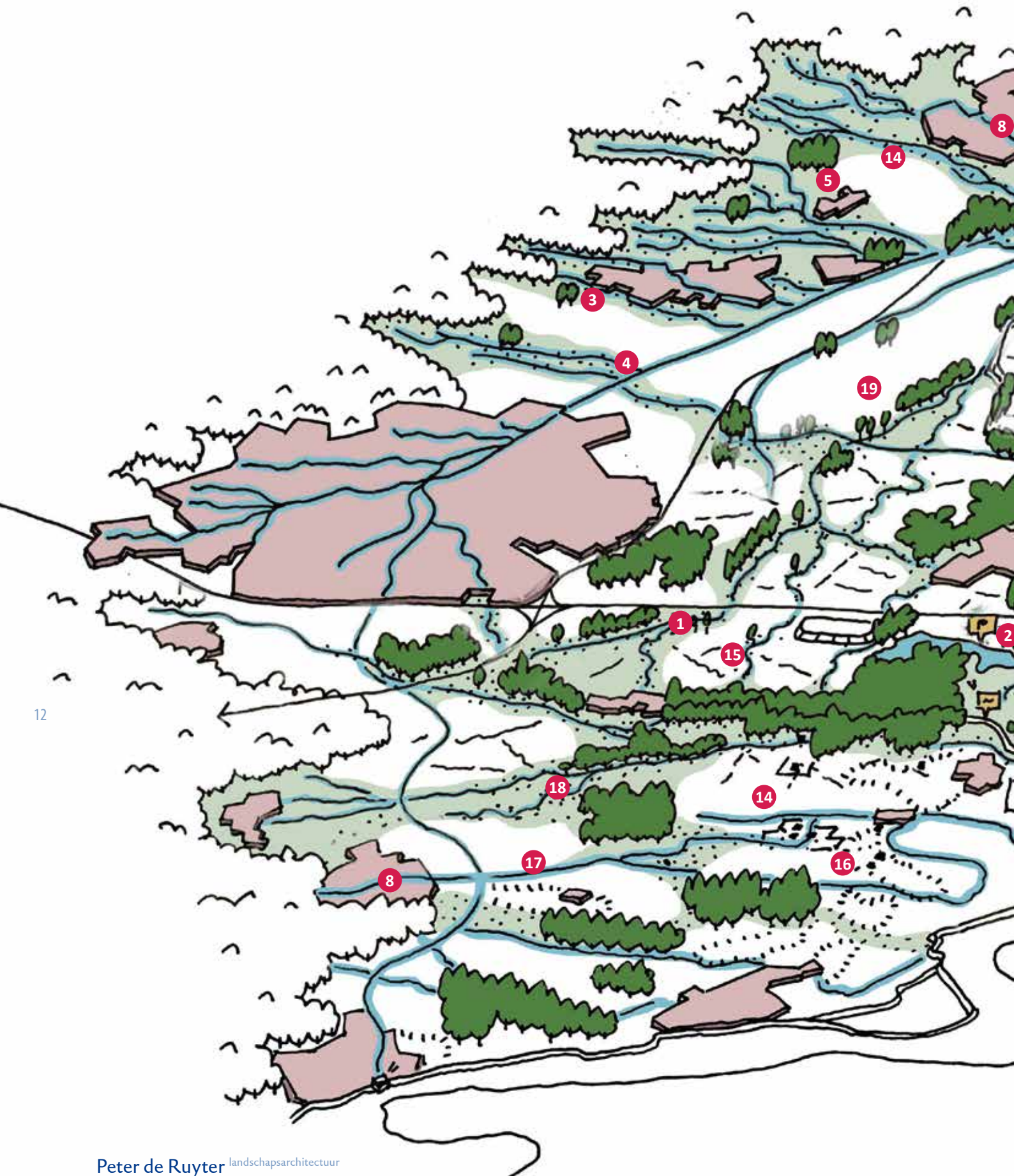
In 2021 is de implementatiefase gestart met een vijftal gebiedsateliers, die door de coronapandemie meer tijd in beslag hebben genomen dan gedacht. Maar juist de fysieke gebiedsateliers, waar je elkaar daadwerkelijk kunt ontmoeten, zijn zeer waardevol gebleken. In de gebiedsateliers is per deelgebied gekeken hoe integraal naar de opgaven kan worden gekeken als eerste stap in de uitwerking van het masterplan. Middels pitches van 'streekhouders' in de ochtend en gezamenlijk schetsen in het middagdeel zijn met name de onderlinge koppelkansen en samenwerkingsmogelijkheden aangescherpt. Het eerste gebiedsatelier was geheel gewijd aan de toekomst van de landbouw in de vallei. In dit atelier is vooral geluisterd naar de wensen en kansen voor agrariërs in het gebied. Zij zijn immers de belangrijkste beheerders van het landschap. In de vervolgateliers is ingezoomd op achtereenvolgens het middengebied (brongebied Grote Wetering - A1zone), de Veluweflank tussen Apeldoorn en Heerde, de noordelijke IJsselvallei (Weteringengebied) en afsluitend de zuidelijke IJsselvallei. De gebiedsateliers hebben veel commitment opgeleverd. Verbindingen zijn gelegd tussen opgaven onderling en projecten, maar ook tussen de deelnemers. Opvallend was dat vaak aan het einde van de atelierdag al de agenda's werden getrokken om vervolgspraken te maken.

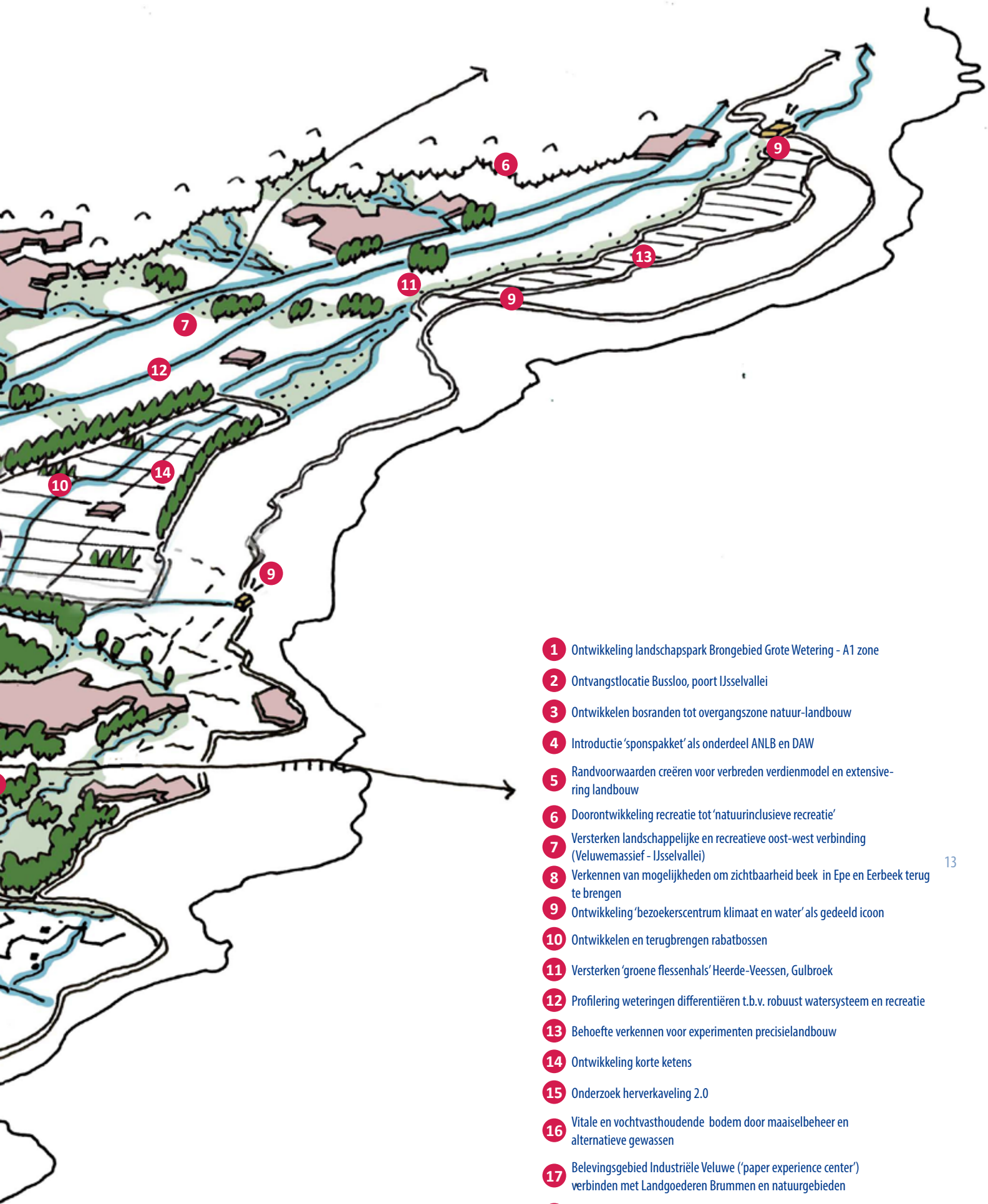
De vier ontwikkelingszones binnen het landschappelijk raamwerk van de IJsselvallei; Flank, Noordelijke IJsselvallei, Zuidelijke IJsselvallei en Uiterwaarden/Kleien, gebaseerd op het historische afwateringssysteem.

Uitnodigingsagenda projecten

Overzicht projecten uitnodigingsagenda richting uitvoeringsfase:

12

- 1 Ontwikkeling landschapspark Brongebied Grote Wetering - A1 zone
- 2 Ontvangstlocatie Bussloo, poort IJsselvallei
- 3 Ontwikkelen bosranden tot overgangszone natuur-landbouw
- 4 Introductie 'sponspakket' als onderdeel ANLB en DAW
- 5 Randvoorwaarden creëren voor verbreden verdienmodel en extensive-ring landbouw
- 6 Doorontwikkeling recreatie tot 'natuurinclusieve recreatie'
- 7 Versterken landschappelijke en recreatieve oost-west verbinding (Veluwemassief - IJsselvallei)
- 8 Verkennen van mogelijkheden om zichtbaarheid beek in Epe en Eerbeek terug te brengen
- 9 Ontwikkeling 'bezoekerscentrum klimaat en water' als gedeeld icoon
- 10 Ontwikkelen en terugbrengen rabatbossen
- 11 Versterken 'groene flessenhals' Heerde-Veessen, Gulbroek
- 12 Profileren weteringen differentiëren t.b.v. robuust watersysteem en recreatie
- 13 Behoeftte verkennen voor experimenten precisielandbouw
- 14 Ontwikkeling korte ketens
- 15 Onderzoek herverkaveling 2.0
- 16 Vitale en vochtvasthoudende bodem door maaiselbeheer en alternatieve gewassen
- 17 Belevingsgebied Industriële Veluwe ('paper experience center') verbinden met Landgoederen Brummen en natuurgebieden
- 18 Bezoekersmanagement kwetsbare natuur
- 19 Marketing en communicatie IJsselvallei

Nadere indeling projecten aan de hand van opgaven en status:

De kansrijke projecten zijn niet allemaal van gelijke aard. Niet ieder project bevindt zich in dezelfde fase. En niet ieder project heeft dezelfde status. Daarom is er onderscheid gemaakt tussen drie 'type' projecten, welke we hieronder nader toelichten:

1. Projecten gericht op uitvoering

Deze projecten zijn het meest concreet. Veelal is er tussen gebiedspartners overeenstemming over het feit 'dat er iets moet gebeuren'. Vaak is er al een samenwerking tussen de partners ontstaan en zijn er ideeën over hoe invulling wordt gegeven aan het project. Deze projecten zijn reeds (bestuurlijk) geagendeerd en zijn in meer of mindere mate gericht op uitvoering.

2. Projecten gericht op verdere verkenning

Projecten gericht op verdere verkenning dragen veelal een onderzoekscomponent in zich en zijn gericht op de langere termijn. Daarmee zijn ze minder concreet. Deze projecten zijn veelal in overeenstemming met de ambities van de afzonderlijke partners in het gebied, maar of, hoe en wanneer deze projecten kunnen worden uitgevoerd vraagt om verdere verkenning met gebiedspartners en de samenleving.

3. Projecten kansrijk voor agendering

Tijdens de gebiedsateliers zijn ook suggesties voor projecten gedaan die eigenlijk nog niet of nauwelijks bij de gebiedspartners onder de aandacht zijn (geweest). Dit zijn projecten die tijdens de implementatiefase van het masterplan zijn geadresseerd, maar daarbuiten nog niet of in mindere mate zijn geagendeerd. Dat maakt deze projecten het minst concreet. Toch zijn ze in deze uitnodigingsagenda opgenomen als kansrijk project; ze zijn immers gericht op de opgaven die in het masterplan zijn geformuleerd.

Gebruikte iconen maatschappelijke opgaven bij indeling projecten:

Versterken van cultuurtoerisme en leefbaarheid

Omgaan met klimaatverandering en het maximaal vasthouden van water

Ontwikkelen van vormen van natuurinclusieve landbouw en het bevorderen van de "korte keten" van boer tot bord

Projecten gericht op uitvoering:

- 1** Ontwikkelen landschapspark Brongebied Grote Wetering; start proces voor het ontwikkelen van groen-blauw raamwerk in het brongebied van de Grote Wetering om beter water vast te kunnen houden voor natuur en landbouw en als uitloopgebied voor Apeldoorn (incl. Beekbergerwoud-Oost) + aantrekkelijke verbindingzone IJssel - Veluweflank.

- 14** Verdere ontwikkeling korte ketens; bij elkaar brengen van lopende initiatieven en professionaliseren gezamenlijke marketing en koppeling aan recreatieve routes.

- 16** Vitale bodem voorop; door opschalen experimenteerruimte voor alternatieve (eiwit) gewassen, onderbrengen van maaisel, agricycling e.d.

- 17** Koppeling belevingsgebied Industriële Veluwe aan de zuidelijke IJsselvallei; verbeteren van routes Eerbeek en omgeving met oostzijde Apeldoorns kanaal

- 7** Versterken landschappelijke en recreatieve oost-west verbinding (Veluwemassief - IJsselvallei); het verbeteren van de recreatieve routes en afstemming van het recreatieve aanbod tussen deelgebied Flank en de noordelijke IJsselvallei.

- 9** Ontwikkelen bezoekerscentrum voor klimaat en water tot gedeeld icoon IJsselvallei; meerdere objecten, zoals oude gemalen, moderne gemalen, stuwen e.d. kunnen gezamenlijk een route en het bezoekerscentrum vormen. Combinatie mogelijk met belevingsgebied Ambachtelijke Veluwe in noordelijke IJsselvallei en belevingsgebied Industriële Veluwe in zuidelijke IJsselvallei.

- 11** Versterken groene 'flessenhals' Heerde - Veessen', Gulbroek; daar waar de vallei op zijn smalst is liggen grote kansen voor het verbeteren van recreatieve oost-west verbindingen in combinatie met rabatbosontwikkeling en nieuwe landgoederen.

- 19** Marketing en communicatie IJsselvallei in relatie tot Veluwemassief en Hanzesteden doorontwikkelen in kader bezoekersmanagement Veluwe

Projecten gericht op verdere verkenning:

- 2** Ontvangstlocatie Bussloo, poort IJsselvallei; recreanten vanaf het Veluwemassief en het oosten van het land verleiden om de auto te parkeren aan de noordrand van Bussloo en van daaruit te voet of met de e-bike de IJsselvallei en de Veluweflank te verkennen.
- 15** Onderzoek ruilverkaveling 2.0; verkennend onderzoek of er behoefte is aan een kleinschalige herverkaveling ten behoeve van jonge boeren en stoppers met middelen als een gebiedsfonds en grondbank.
- 4** Introductie 'sponspakket'; verkennen binnen het ANLB en DAW wat de mogelijkheden zijn om een specifiek, langlopend pakket aan te bieden t.b.v. verbeteren vochtvasthoudend vermogen bodem en biodiversiteit.
- 5** Randvoorwaarden creëren voor extensivering landbouw op de Flank; natuurinclusieve landbouw met een verbreed verdienmodel creëren voor de boer (korte ketens, ecosysteemdiensten, kamperen bij de boer etc.)
- 6** Doorontwikkeling recreatie tot 'natuurinclusieve' recreatie; in combinatie met project Vitale Vakantieparken onderzoeken hoe het recreatieve aanbod, met name in het kwetsbare landschap van de Flank meer ecologisch verantwoord kan worden ingericht.
- 10** Versterken en terugbrengen rabatbossen; de cultuurhistorisch kenmerkende natte rabatbossen in de IJsselvallei worden teruggebracht als toekomstbossen met een functie voor klimaatadaptatie (water vasthouden) en klimaatmitigatie (koolstof vastleggen in bodem en boom), recreatief medegebruik en als onderdeel van voedselbossen.
- 12** Profileren weteringen differentiëren t.b.v. robuust watersysteem en recreatie; in de noordelijke IJsselvallei worden weteringen waar nodig hergeprofileerd met natuurlijke oevers ten behoeve van waterkwaliteit en waterberging. Koppeling met recreatieve routes op land en water. Per wetering een specifieke uitwerking van de opgaven ten behoeve van herkenbaarheid en identiteit.
- 18** Bezoekersmanagement kwetsbare natuur in met name zuidelijke IJsselvallei

Projecten kansrijk voor agendering:

3 Ontwikkelen bosranden tot overgangszone natuur-landbouw; geleidelijke overgangen maken op de Veluweflank met agroforestry en voedselbossen.

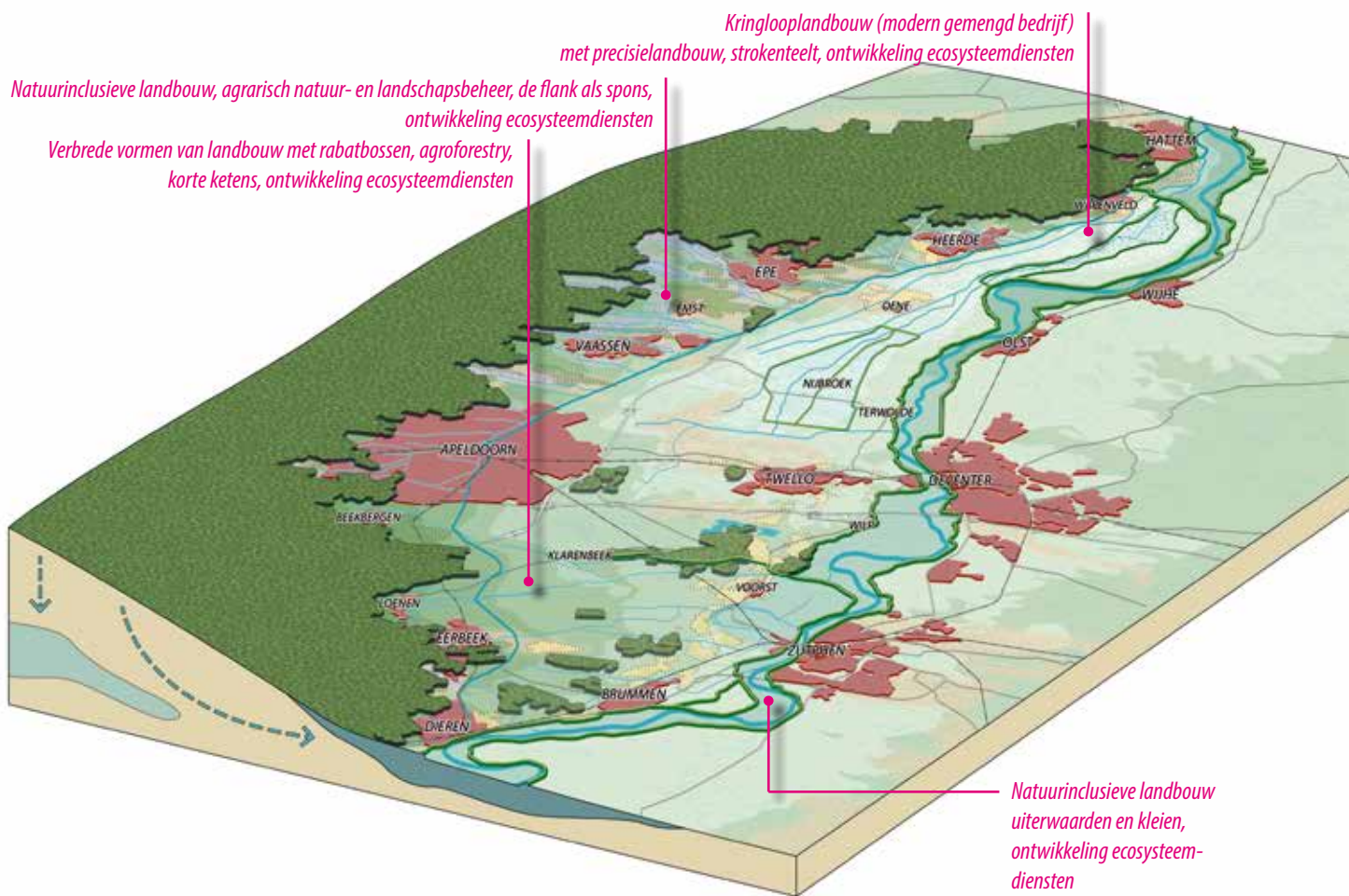
8 Verkennen van mogelijkheden om zichtbaarheid van de beek in Epe en Eerbeek terug te brengen; zodat beek weer een aantrekkelijk onderdeel kan zijn van het dorp.

13 Behoeftte verkennen voor experimenten precisielandbouw; verkennen of er, als voorbeeld van kringlooplandbouw, behoefte is aan experimenteerruimte voor precisielandbouw met stroteelt.

Gebiedsateliers

Verskillende agrarische ontwikkelingsmogelijkheden op basis zonering Masterplan IJsselvallei

Gebiedsatelier over de toekomst van de landbouw in de westelijke IJsselvallei. Bezoek aan de stal + uitleg over bedrijfsvoering.

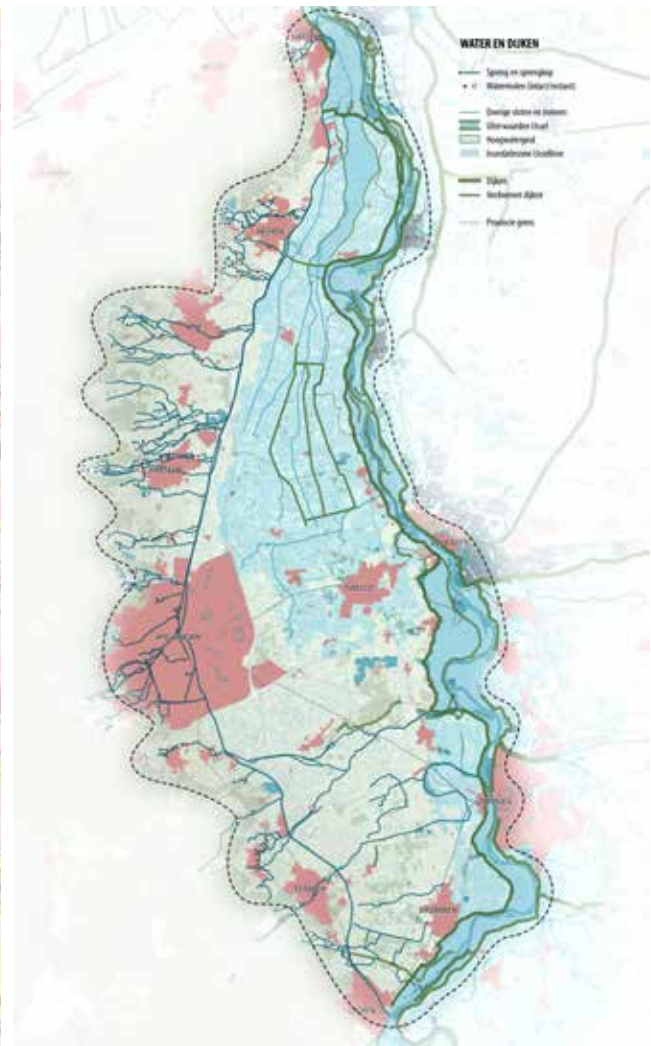
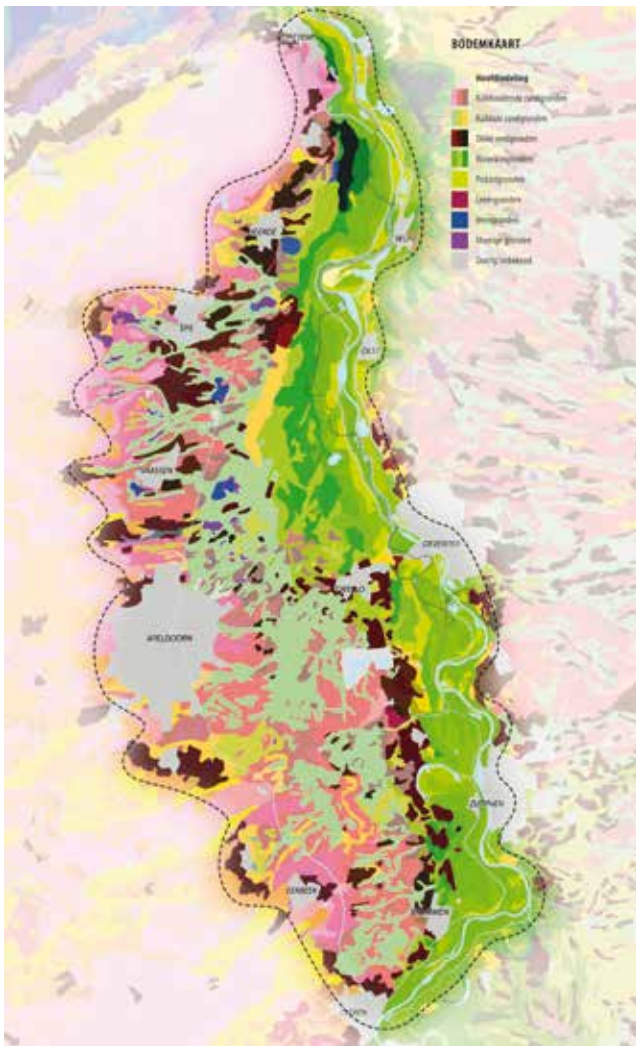
Toekomst van de landbouw valleibreed

Als start van de gebiedsateliers in de implementatiefase van het masterplan is in eerste instantie een gebiedsatelier georganiseerd over de toekomst van de landbouw valleibreed. Immers de agrariërs zijn de belangrijkste beheerder van het landschap in de westelijke IJsselvallei en vaak ook eigenaar of pachter van de grond. Veel van de maatschappelijke opgaven in het landelijk gebied hebben op de een of andere manier te maken met de doorontwikkeling van de landbouw. Denk aan vraagstukken op het gebied van klimaat, biodiversiteit, stikstof, water en bodem. Niet alles kan meer overal vanuit een volhoudbaar bodem- en watersysteem. Er is op dit moment veel onduidelijk over wat dit daadwerkelijk betekent voor de werkzaamheden en de boterham van de boer. 'We staan in de parkeerstand' werd er tijdens het gebiedsatelier gezegd. Tegelijkertijd is het duidelijk dat veranderingen in het boerenbedrijf de komende jaren onvermijdelijk zullen zijn. Het is zaak je daarop goed voor te bereiden. Wat kunnen boeren onderling van elkaar leren als het gaat om bredere verdienmodellen, maar ook wat kunnen koppelkansen tussen opgaven daadwerkelijk betekenen voor het verdienvermogen van de boer? Als we de boer breder waarderen als maatschappij en diensten laten verrichten op het gebied van landschap, water en natuur dan mag daar ook gemeenschapsgeld tegenover staan was de heersende gedachte tijdens het atelier. Maar bovenal werd er naar elkaar geluisterd. Het daadwerkelijk samenwerken in gebiedsprocessen vraagt om je te kunnen inleven in de ander, aandacht te hebben voor elkaar en samen het onderscheid te maken tussen individuele belangen en collectieve waarden van ons landschap.

Herman Menkveld van BoerenNatuur was een van de sprekers en benadrukte het collectieve belang van een gezonde en vitale bodem; 'De veebezetting onder de grond is te klein, we moeten de bodem weer leren te voeden'. Agrariër Evert Jan Wijers hield een pleidooi om doelen en randvoorwaarden te formuleren per deelgebied en de regie bij de boer te laten, ondersteund door langjarige verbintenissen op het gebied van ecosysteemdiensten, pacht en beheer, zodat ook jonge boeren kunnen investeren in de toekomst van hun bedrijf. Lucas Lagerweij tenslotte hield een inspirerend betoog over de Pantry, een concrete invulling van een laagdrempelig verkooppunt in Wilp, onderdeel van de ontwikkeling van korte ketens in de IJsselvallei.

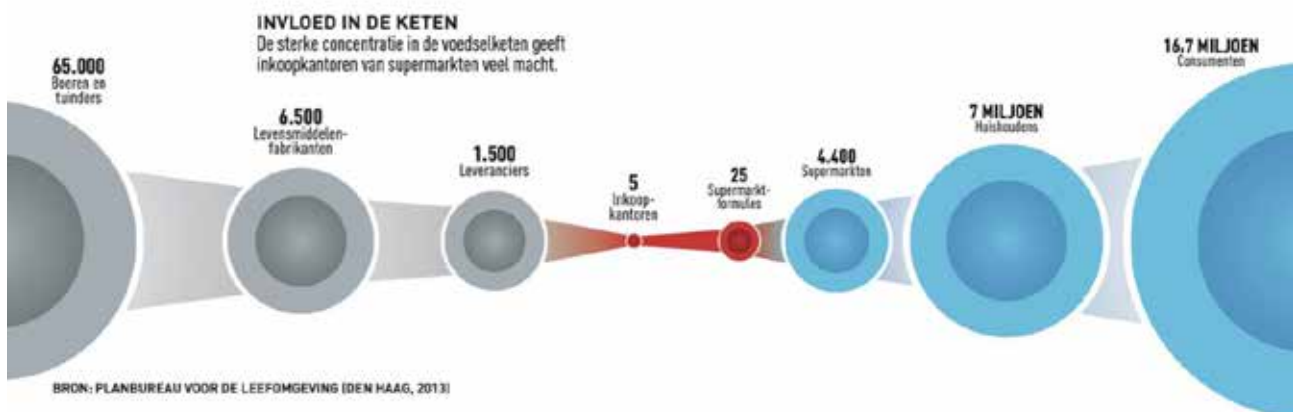

Gebiedsatelier over de toekomst van de landbouw in de westelijke IJsselvallei. Te gast bij Familie Boekesteijn, melkveebedrijf Noord Empe.

Kunnen de bodemdiversiteit én een toekomstbestendig watersysteem samen de basis vormen voor een duurzame en meer diverse ontwikkeling van de landbouw en daarmee voor een toeristisch aantrekkelijker (veelkleuriger) IJsselvallei?

22

Door de keten te verkorten kan de afstand tussen boer en burger worden verkleind en wordt de invloed van inkoopkantoren van supermarkten doorbroken. De boer krijgt een eerlijker prijs voor zijn product en de burger weet waar zijn voedsel vandaan komt (bron: PBL).

In het middagdeel van het gebiedsatelier was er discussie aan de hand van de volgende stellingen die voortkomen uit de opgaven in het gebied:

1. 'Drogere zomers zijn voor de boeren in de toekomst een groter probleem dan wateroverlast. Het "nieuwe waterdenken", water vasthouden, vertragen en dan pas afvoeren is ook voor boeren essentieel. Boeren kunnen een essentiële bijdrage leveren aan dit nieuwe waterdenken.
2. 'De landschappelijke verscheidenheid in de IJsselvallei is groot, elke individuele boer heeft een eigen visie op zijn of haar toekomst. Als we uitgaan van bodemdiversiteit én een toekomstbestendig watersysteem en de ambities van iedere individuele boer afzonderlijk zit dan elke boer wel op de juiste plek in de IJsselvallei? Een herverkaveling is nodig om een vitaal bodem- en watersysteem te realiseren.
3. 'Als maatschappij waarderen we de boer te eenzijdig als voedselproducent. Aanvullende diensten (waterberging, koolstofvastlegging, versterken biodiversiteit etc.) moeten worden vergoed middels langjarige contracten. Naast een langjarige vergoeding heeft een boer in de IJsselvallei verder niets nodig om, naast voedselproducent ook 'ecosysteemdiensten' te leveren.
4. 'Korte ketens kunnen een interessante verbreding van activiteiten en inkomsten zijn voor boeren in de IJsselvallei'. Initiatieven zoals de 'Pantry' zijn kansrijk in de IJsselvallei.

De stellingen en de daarop volgende levendige discussie resulteerden in de volgende conclusies. De conclusies zijn vervolgens gebruikt in het vervolg:

- De boer is cruciaal voor het beheer van het landschap in de IJsselvallei.
- De boer van de toekomst heeft behoefte aan een goed verdienmodel en langjarige verbintenissen (pacht- en beheercontracten, blauwe diensten e.d.).
- Voor een deel van de boeren kan afzet via korte ketens een onderdeel zijn van een breder of beter verdienmodel.
- Doelen en randvoorwaarden formuleren per deelgebied. Wellicht zijn afwateringseenheden het juiste schaalniveau om een deelgebied te definiëren.
- Invulling van de doelen per deelgebied en de regie bij de boer laten, in nauwe samenspraak met andere maatschappelijke partijen + overheden.
- Herverkavelen per deelgebied (ruilverkaveling 2.0) nader onderzoeken in combinatie met een op te richten gebiedsfonds en grondbank. In het gebiedsfonds kan wellicht ook toeristenbelasting worden ondergebracht. Immers als de boer het landschap aantrekkelijker maakt dan mag daar ook wat tegenover staan.

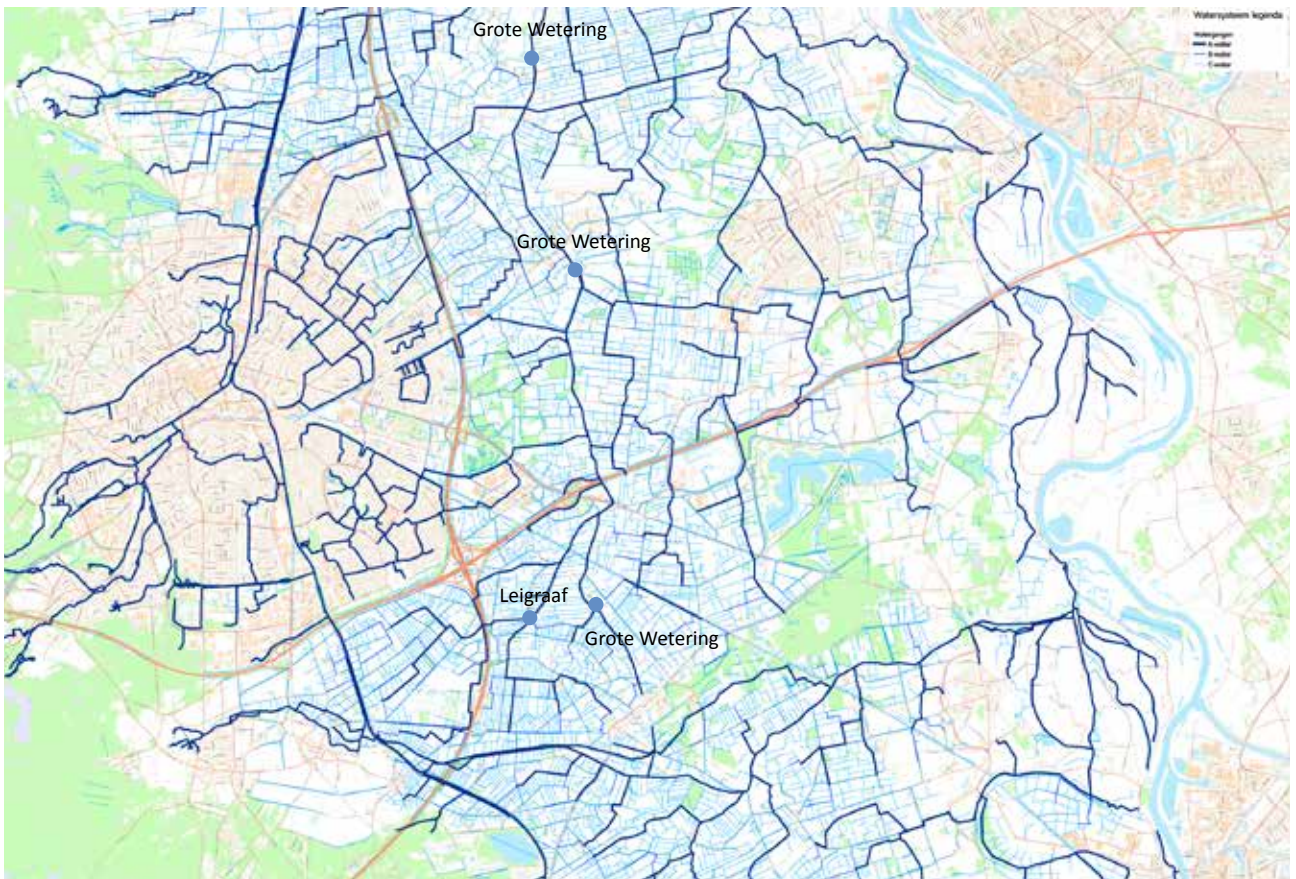
23

De eerste Pantry, najaar 2021 in Wilp geopend. Ongeveer 15 boeren uit de omgeving, binnen een straal van 10 kilometer, leveren dagverse producten van 'grond tot mond' (foto's: Lucas lagerweij).

Uitsnede plangebied Grote Wetering - A1 zone

Waterscheiding tussen de noordelijke en de zuidelijke IJsselvallei. Brongebied Grote Wetering voedt groot deel noordelijke IJsselvallei

Brongebied Grote Wetering - A1 zone

Het brongebied van de Grote Wetering is een belangrijk onderdeel van het totale watersysteem in de westelijke IJsselvallei. Als we het systeem robuuster en toekomstbestendiger willen maken zal vernatting en het vasthouden van het water in het brongebied door aangepast landgebruik een sleutelproject zijn. Maar hoe geef je dat vorm en inhoud en wat zijn de koppelkansen met andere ruimtelijke opgaven in het middengebied? Als je naar de huidige situatie kijkt dan zie je dat verrommeling en versnippering op de loer ligt. De doorsnijding met snelwegen, provinciale wegen en spoorlijnen zorgt ervoor dat er een aanzuigende werking is op bedrijventerreinen, zonneparken en andere stadsrandverschijnselen. Rijdend op de snelweg A1 heb je niet het idee dat je de IJsselvallei passeert. Het onderliggende landschap opgebouwd uit weteringen en kleinschalige bosgebieden dreigt te verbrokkelen, waardoor ook de recreatieve betekenis van het middengebied - een aantrekkelijke verbinding tussen Veluwemassief en IJssel met de hanzesteden Deventer en Zutphen - onvoldoende uit de verf komt. Kunnen we het onderliggende landschap in de A1-zone weer meer laten spreken?

In het gebiedsatelier ging Esther Rust van Natuurmonumenten in op het gebiedsproces Lampenbroek. Het proces is een schoolvoorbeeld van hoe op een zorgvuldige wijze in overleg met boeren en bewoners natuurontwikkeling, klimaatadaptatie en recreatief medegebruik zijn versterkt als uitwerking van het Gelders Natuurnetwerk (GNN). Mark Obbink van het Kadaster liet zien dat het grondgebruik, de verkaveling en het grondeigendom in het middengebied behoorlijk versnipperd is. Het aantal agrarische bedrijven is de laatste 15-20 jaar gehalveerd in het middengebied. Het aantal stoppende boeren boven de 50 jaar dat geen bedrijfsopvolger heeft ligt op 40%. De landgoederen blijken een stabiele organisatievorm, waarbij rentmeesterschap zorgt voor langdurige pachtcontracten en grotere agrarische bedrijven met veelal een menging van melkveehouderij, akkerbouw en bosbouw. In het middengebied ligt ook een belangrijke drinkwaterwinningslocatie ten noorden van Twello. Anky Spanjers van Vitens benadrukte dat in 2030 elke druppel duurzaam moet worden gewonnen en dat winning zoveel als mogelijk aan het eind van het grondwatersysteem zal gaan plaatsvinden in de toekomst. Maaïke van Overstraten Kruijse presenteerde tenslotte een onderzoek van Wageningse studenten naar de toekomst van het rabatbos in het middengebied. Door een ruimtelijke vertaling te maken naar een mozaïeklandschap met verschillende groene landschapselementen, recreatief medegebruik én innovatief landbouwkundig gebruik in de vorm van agroforestry en voedselbossen ontstaat er een aantrekkelijk groen/blauw raamwerk waarin klimaatadaptatie hand in hand kan gaan met natuurontwikkeling en recreatief medegebruik.

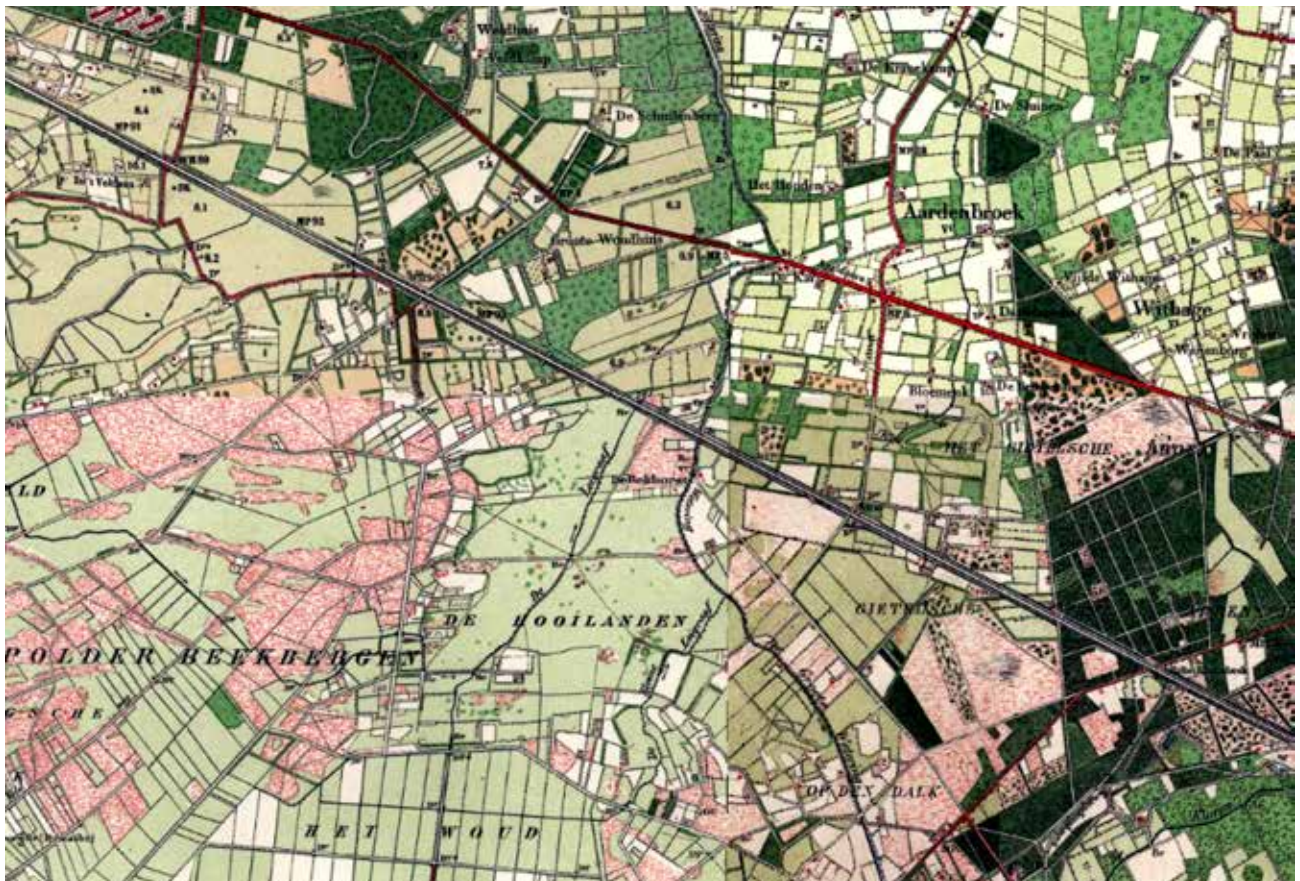
Zutphense Straatweg (De Kar) met op de voorgrond de Grote Wetering als 'afvoergeul'. Middengebied is kwetsbaar voor verrommeling.

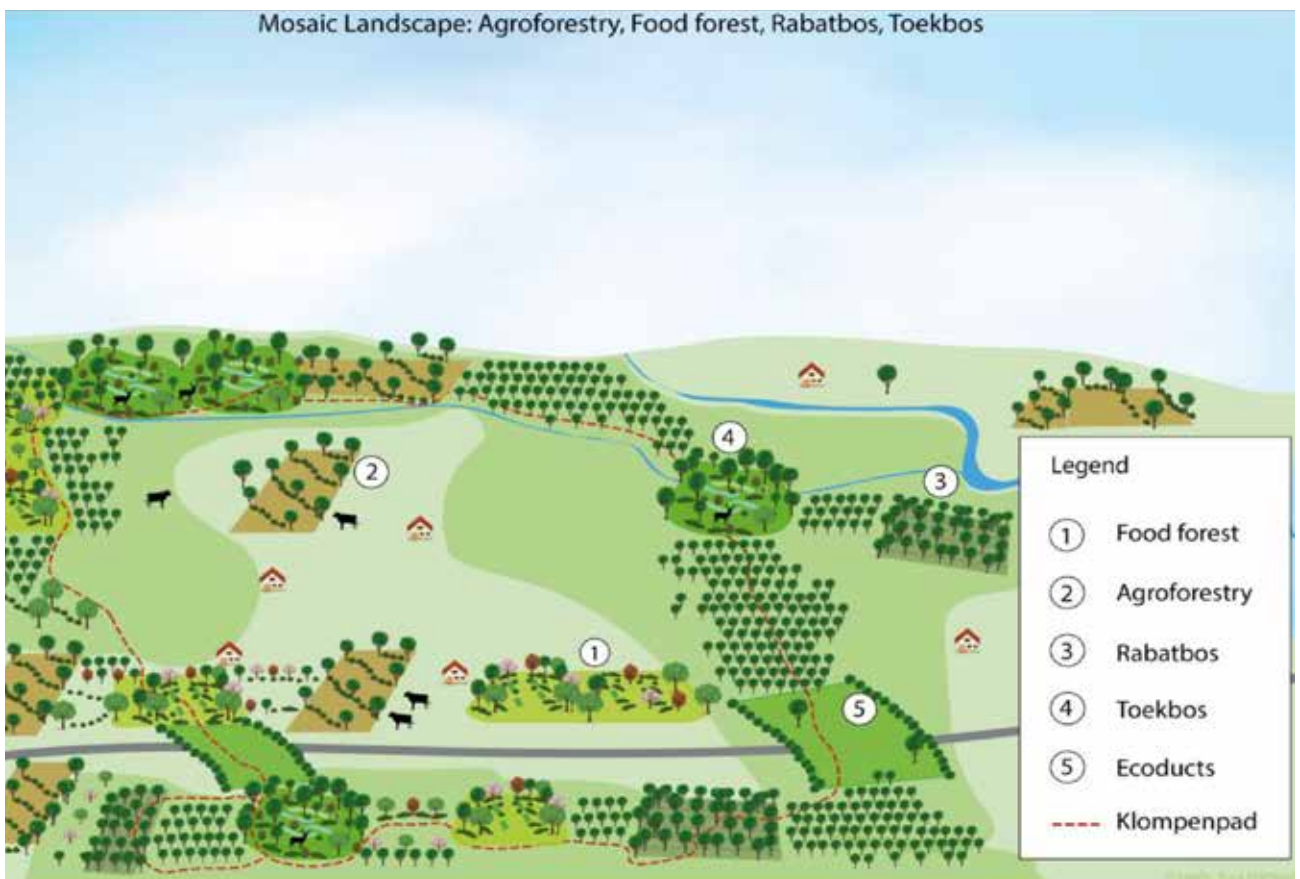
Elsbosweg in het brongebied van de Grote Wetering, op de achtergrond het heringeplante Beekbergerwoud-West. Na ruilverkaveling is dit gebied diepontwaterd. Toponiemen in het gebied als Somp en Elsbos wijzen op veel nattere omstandigheden in het verleden.

Restanten van houtsingels en oeverbeplanting langs de haarvaten van het watersysteem wijzen op een veel rijker groen/blauw netwerk in het verleden.

Op deze kaart uit 1930 is te zien dat in nog geen drie generaties tijd het landschap in het brongebied van de Grote Wetering en Leigraaf totaal is veranderd. Natte heide en hooilanden hebben plaatsgemaakt voor intensief ontwaterde weilanden. Hoe gaan de komende generaties om met dit deel van de IJsselvallei in het licht van de grote maatschappelijke opgaven waar we voor staan?

Mogelijk mozaïeklandschap in het middengebied van de IJsselvallei met verschillende bos- en gebruiksvormen (bron: 'A multifunctional landscape for the future, combining innovative and traditional forestry practices to address long-term goals in the IJsselvallei, WUR, mei 2021).

Een van de opbrengsten van de schetssessie in het middagdeel van het gebiedsatelier. Door natuurgebieden, recreatiegebieden en landgoederen beter met elkaar te verbinden ontstaat er een hoefijzervormige groenstructuur in het middengebied, mede als uitloopgebied van Apeldoorn; 'een hoefijzer met parels'.

Discussie in groepjes per thema (klimaat, landbouw, recreatie), middagdeel gebiedsatelier Brongebied Grote Wetering.

Doelstelling middengebied:

Vasthouden van water in het brongebied van Grote Wetering en Leigraaf ten behoeve van natuur en landbouw. Dit beperkt risico op verdroging, versterkt de biodiversiteit in het gebied, kan verbindingen leggen tussen natuurgebieden en landgoederen onderling en verhoogt de landschappelijke belevingswaarde en daarmee de toeristisch recreatieve waarde van dit deelgebied.

Middelen:

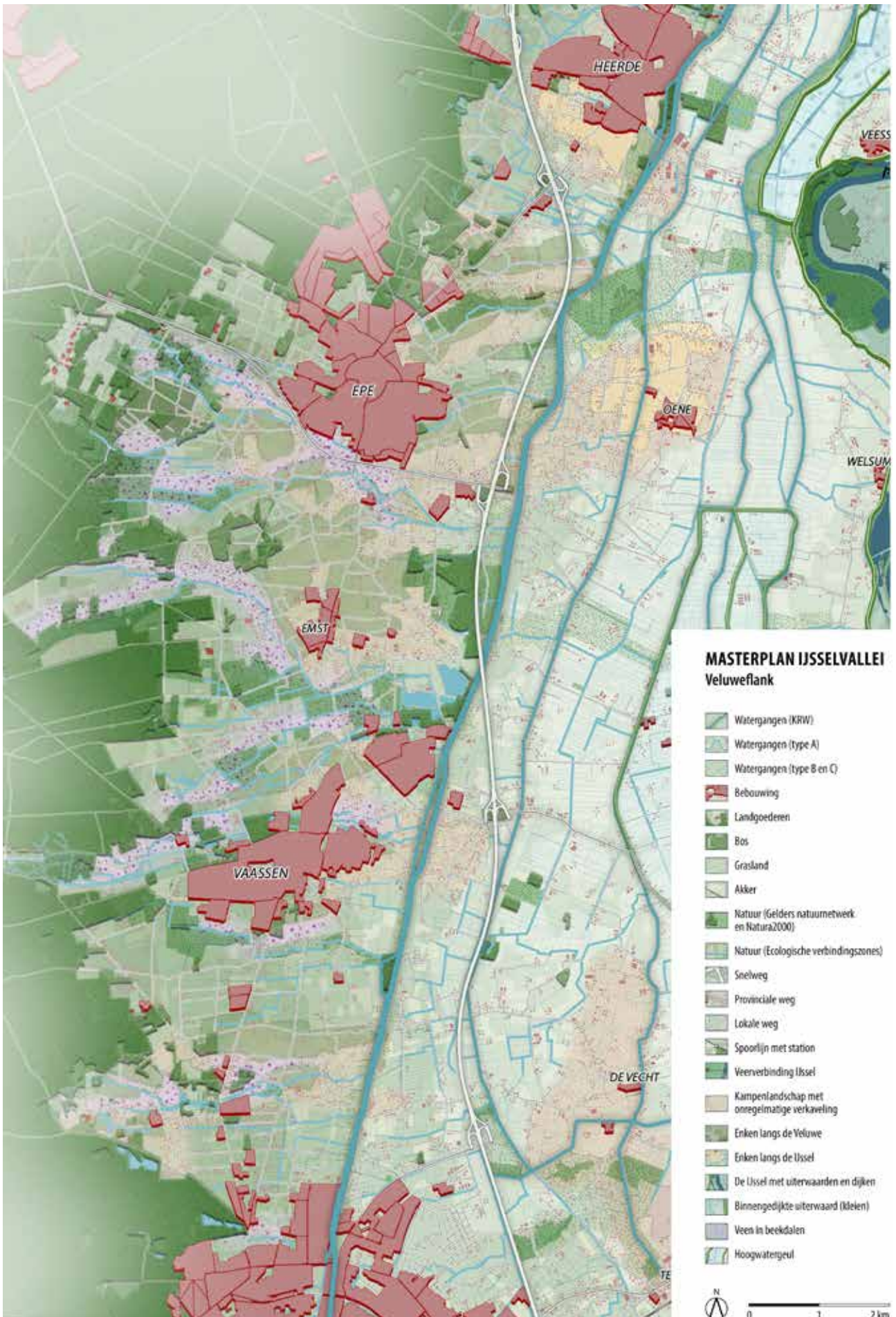
Vasthouden van het water in het winterhalfjaar kan op verschillende manieren worden ingevuld en vormgegeven. Een middel dat in dit deelgebied veel koppelkansen in zich verenigt is de ontwikkeling van klimaatbossen. Daarbij kan gedacht worden aan (natte) bospercelen, maar ook aan lijnvormige ruimtelijke structuren als houtsingels en natuurlijke oevers.

Mogelijke projecten met koppelkansen met andere projecten en opgaven als oogst gebiedsatelier:

- Onderzoek de mogelijkheid om het brongebied te zien als onderdeel van een toekomstig Landschapspark in de A1-zone. Het concept van een landschapspark kan de basis zijn voor een gebiedsontwikkeling waarin verschillend opgaven aan elkaar worden gekoppeld (landbouw, klimaat, natuur, recreatie, leefbaarheid).
- Het versterken van het onderliggende groen/blauwe netwerk in het middengebied kan een concrete invulling zijn van het raamwerk van het Landschapspark. Het groen/blauwe raamwerk kan betekenis krijgen voor klimaatadaptatie en -mitigatie (vasthouden en vertraagd afvoeren gebiedseigen water en vastleggen koolstof), het verbinden van natuurgebieden en landgoederen (versterken biodiversiteit en recreatieve routestructuren) en natuurinclusieve vormen van landbouw. Denk aan houtsingels, maar ook aan rabatbossen 2.0 in combinatie met voedselbossen/agroforestry en aanvullende fiets- en wandelpaden.
- Inrichting en vernatting Beekbergerwoud-Oost is een sleutelproject voor de IJsselvallei als geheel op systeemniveau (brongebied voor gehele noordelijke IJsselvallei). Hier ligt ook een kans om een koppeling te maken met de groene mal van Apeldoorn als uitloopgebied van de zuidostrand van de stad.
- 70% van de gebruikers van het middengebied komt uit de directe omgeving. Gezien de verwachte toename van het stedelijk uitloopgebied biedt het ontwikkelen van het gebied tussen Beekbergerwoud en recreatiegebied Bussloo kansen om er één aaneengesloten en aantrekkelijk gebied voor bezoekers en bewoners van te maken.
- Binnen de recreatiezonering voor de Veluwe als geheel en het versterken van de recreatieve en economische betekenis van de IJsselvallei in het bijzonder ligt het voor de hand om aan de snelweg A1 - als onderdeel van het landschapspark - een ontvangstlocatie in te richten voor bezoekers van buiten de vallei. De afslag van de A1 in de omgeving van Bussloo biedt daarvoor de meeste kansen (nader te onderzoeken) in combinatie met een upgrade van de noordrand van het recreatiegebied Bussloo.

Governance:

- Kleinschalige herverkaveling (ruilverkaveling 2.0) kan onderdeel zijn van de realisatie van het Landschapspark in het middengebied in combinatie met de oprichting van een gebiedsfonds en een grondinstrument (grondbank).
- ANLB-pakketten (groen/blauwe dooradering) zouden onderdeel kunnen worden van het gebiedsfonds.
- Gezien de beoogde ruimtelijke versterking van het middengebied ligt er een kans om middelen aan te vragen in het kader van de Regiodeal Veluwe (actielijn 1).
- Heb oog in de uitvoeringsfase voor het meenemen van individuele gebiedsgebruikers. In de visievormende fase is dat nog onvoldoende gebeurd. Individuele gebruikers worden uitgedaagd om zelf met projecten en voorstellen te komen passend in de lijn van het masterplan.
- Gebiedsambassadeurs kunnen helpen om bewoners en gebruikers actief op te zoeken, te luisteren en te betrekken (zie ook ervaringen gebiedsproces Lampenbroek)

Uitsnede plangebied 'de Flank als spons'

De flank als spons

Het gebied tussen Apeldoorn en Heerde kent een directe relatie met het grondwatersysteem in het oostelijke deel van het Veluwemassief. Al het water wat je wegpompt op de flank gaat verloren als tegendruk voor het opkwellende grondwater (wet van de communicerende vaten). Hoe meer je wegpompt op de flank hoe lager de grondwaterstand en daarmee de verdroging op de Veluwe zelf. Dit betekent dat juist in dit gebied de sponswerking van water- en bodemsysteem centraal zou moeten staan bij alles wat je doet. Concreet betekent dit dat we het organische stofgehalte in de bodem (het vochtvasthoudende vermogen) willen vergroten en het oppervlaktewatersysteem robuuster willen inrichten, gericht op het vasthouden en vertragen van het gebiedseigen (kwel)water. Dit kan enerzijds door natuurinclusieve vormen van landbouw in dit gebied te bevorderen met een aangepast peilbeheer en anderzijds het beken- en sprengstelsel in dit gebied de ruimte te geven om zo de afvoersnelheid van het water te remmen en inzijging in de bodem te bevorderen.

In het gebiedsatelier hield Maarten Veldhuis van Waterschap Vallei en Veluwe een pleidooi om de natuurlijke watersystemen weer in hun kracht te zetten en de bufferende werking van het mineraalrijke grondwater ten goede te laten komen aan de biodiversiteit en de belevingswaarde van het landschap. Hans Veurink van het Agrarisch Collectief Veluwe benadrukte dat in het gebied van de flank vaak hele harde overgangen aanwezig zijn tussen bosranden en agrarisch gebruik. Zouden die verzacht kunnen worden? Hoe doe je dat? Veel agrariërs in dit gebied werken al met bedrijfsnatuurplannen. Om de sponswerking van de bodem te vergroten zouden aanvullende beheerpakketten ('sponspakketten') in het ANLB of via DAW een oplossing kunnen zijn. Robert van Duin van Stichting Episch Centrum benoemde de mogelijke bijdrage van het masterplan aan de gemeentelijke omgevingsvisie en Lidewij Bosman hield een betoog over het 'Wilde wonen'. Hoe kunnen natuurontwikkeling en recreatief wonen in lage dichtheden hand in hand gaan? De beschikbaarheid van grond is een belangrijk vraagstuk. Ook bestaande recreatieterreinen verdienen een kwaliteitslag betoogde Wouter van Reeve van RCN De Jagerstee. Het park van de toekomst biedt volgens hem meer ruimte en kwaliteit per standplaats.

Middagwandeling gedurende het gebiedsatelier richting Landgoed Tongeren

Het Wisselse Veen als sponsgebied met volop ruimte voor de Tongerensche Beek

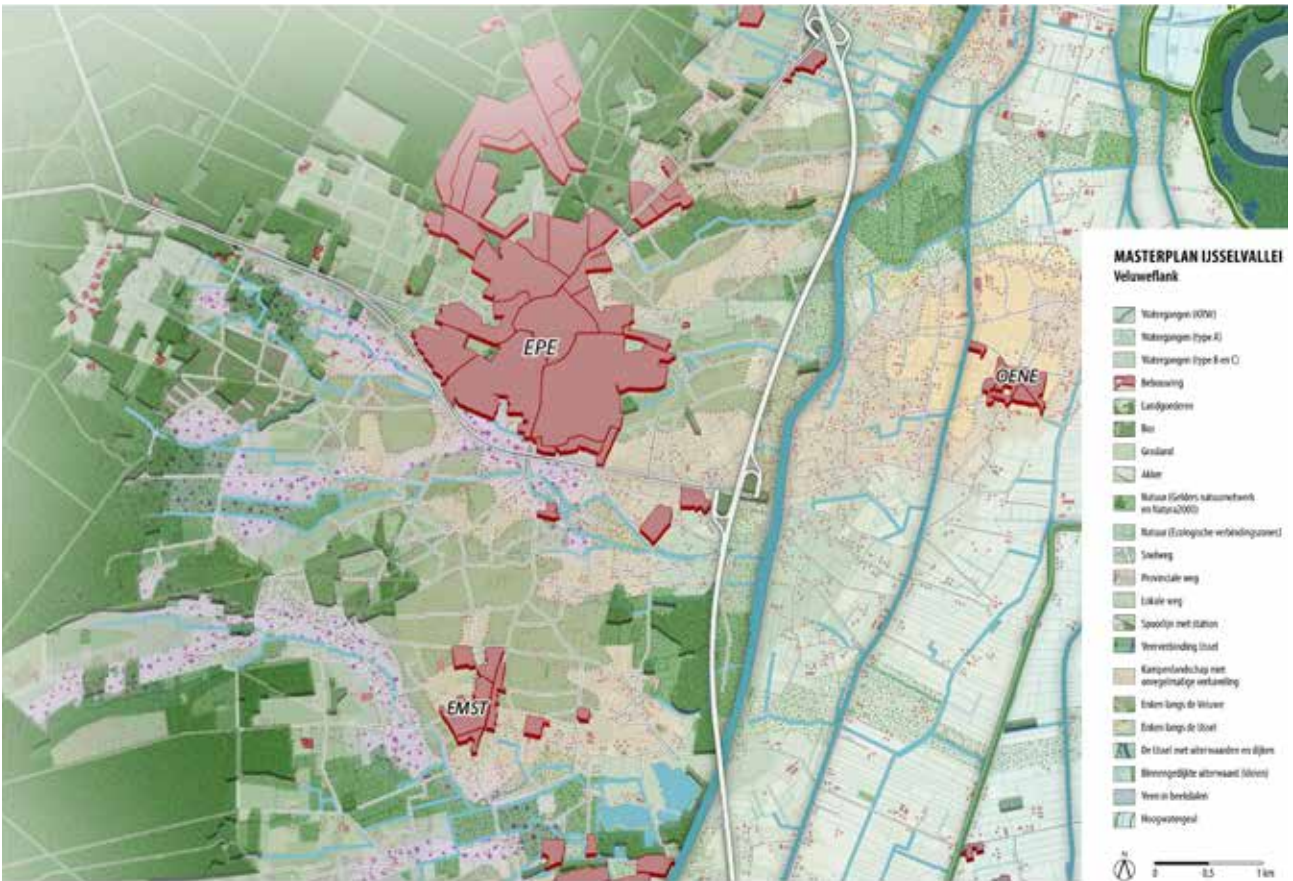
Woesterbergweg in het oostelijke deel van het Wisselse Veen met aangepaste vormen van landbouw en recreatieve routestructuur

Kwelwatergevoede sloot, te herkennen aan een roodbruin vlies van ijzeroxiden (bermsloot Oost Ravenweg)

Vlonderpad over deTongerensche Beek als voorbeeld hoe klimaatadaptatie, natuurontwikkeling en recreatieve beleving hand in hand kunnen gaan.

Deelgebied Flank direct ten zuiden van Epe.

In de middagsessie van het gebiedsatelier werd het flankgebied als geheel bekeken en werd door een aantal groepjes ook ingezoomd op het deelgebied direct ten zuiden van Epe.

Doelstelling flankgebied:

Versterken van de sponswerking van de Veluweflank tussen Apeldoorn en Hattem door water maximaal vast te houden en vertraagd af te voeren.

Middelen:

Aanpassen van grondgebruik door ontwikkeling natte natuur (levend veen) en natuurinclusieve landbouw door te extensiveren in het grondgebruik en het verdienmodel voor de boer te verbreden met bijvoorbeeld blauwe diensten en koolstofcredits (beperken uitstoot broeikasgas door vernatten van het veen). Extensivering kan aantrekkelijk zijn voor de belevingswaarde en ontwikkeling van extensieve vormen van recreatie, als uitloopgebied van omliggende steden en dorpen én voor specifieke vormen van verblijfsrecreatie voor de inzichtzoeker (ecotoerisme, vitale vakantieparken).

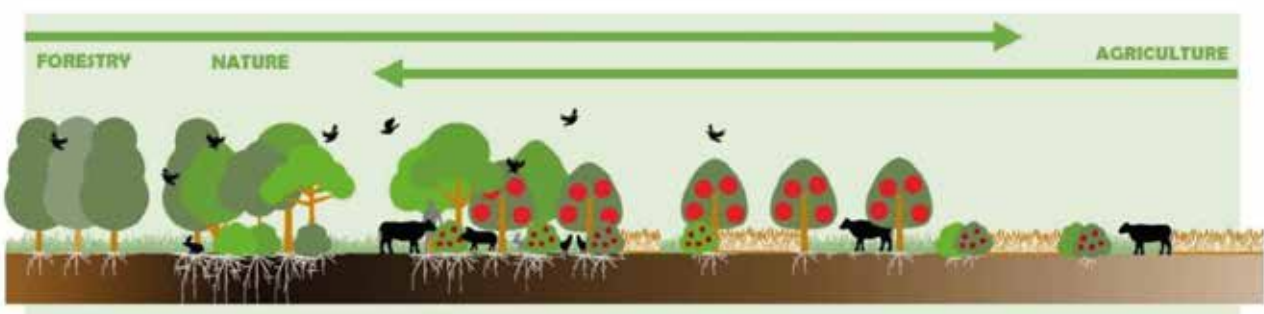
Mogelijke projecten met koppelmansen met andere projecten en opgaven als oogst gebiedsatelier:

- De overgangen tussen natuur/bosrand en agrarisch gebruik dienen geleidelijker te worden vormgegeven. Kunnen extensieve vormen van (verblijfs)recreatie en/of agroforestry onderdeel zijn van de overgangszones in dit specifieke gebied? (nader te onderzoeken)
- Introduceer een 'Sponspakket' als onderdeel van de doorontwikkeling van het ANLB (Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer) voor boeren en pachters in het gebied.
- De stikstofopgave in het gebied kan gekoppeld worden aan een verdere ontwikkeling van natuurinclusieve landbouw (extensivering van het grondgebruik) op de flank.
- Recreatie en toerisme zijn belangrijk op de overgang van het massief naar de vallei, zie ook de aanwezige voorzieningen en vakantieparken. Door de kwetsbaarheid van het gebied vanuit landschap, natuur en watersysteem verdient het de voorkeur om meer dan voorheen recreatieve ontwikkelingen te koppelen aan specifieke doelgroepen en aan het concept van 'vitale vakantieparken'. Het is geen gebied voor massatoerisme, maar voor 'natuurinclusieve recreatie' (nader uit te werken).
- Het Apeldoorns Kanaal en de A50 zijn in de huidige situatie een behoorlijke barrière voor recreanten die vanaf de flank het wetringengebied willen bezoeken. Tegelijkertijd kan het wetringengebied aanvullende vormen van waterrecreatie (kanoën, suppen) aanbieden. Hoe de barrière te verminderen?
- Breng de beek weer terug in het centrum van Epe en geef de Beekstraat weer betekenis.

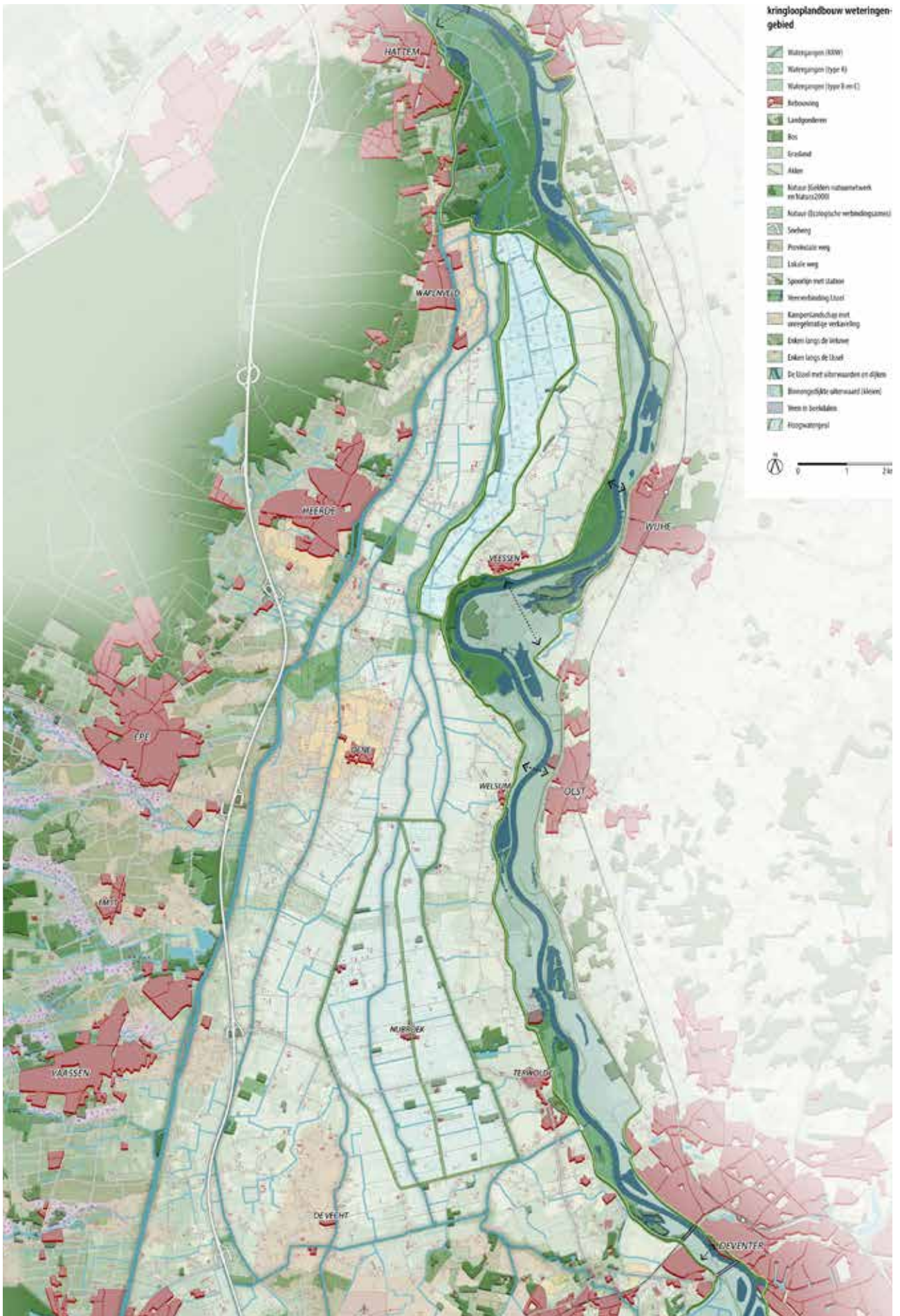
Governance:

- Kleinschalige herverkaveling (ruilverkaveling 2.0) kan onderdeel zijn van extensivering landbouw en de stikstofopgave in combinatie met de oprichting van gebiedsfonds en grondinstrument (grondbank).
- Specifieke ANLB-pakketten ('sponspakketten') zouden onderdeel kunnen worden van het gebiedsfonds, het ANLB en/of DAW.
- Heb oog in de uitvoeringsfase voor het meenemen van individuele gebiedsgebruikers.
- Gebiedsambassadeurs kunnen helpen om bewoners en gebruikers actief op te zoeken en niet te passeren (zie ook de stimulerende rol van gebiedsverbinders van het waterschap in dit deelgebied)

35

Een geleidelijke overgang tussen bosrand en landbouw als overgangszone met agroforestry (bron: 'A multifunctional landscape for the future, combining innovative and traditional forestry practices to address long-term goals in the IJsselvallei, WUR, mei 2021).

Uitsnede plangebied 'Noordelijke IJsselvallei + wateringengebied'

Noordelijke IJsselvallei + weteringengebied

In de noordelijke IJsselvallei liggen lage gronden - voormalige moerasgebieden die als polders zijn ontgonnen - met een grotere schaal en ruimtemaat dan in het zuidelijke deel van de IJsselvallei. In dit overwegend open gebied overheersen de weteringen die bij Wapenveld samenkomen en, via gemaal Veluwe, uitstromen in de IJssel. Op de grens van weteringengebied en Veluweflank ligt een belangrijke noord-zuid georiënteerde waterloop: het Apeldoorns Kanaal, vanaf Apeldoorn geflankeerd door de Grift. Het kanaal vormt een belangrijke cultuurhistorische lijn met recreatieve waarde, maar vormt tegelijkertijd een barrière in oost-west richting voor ecologie en recreant. Het versterken van de routestructuren van oost naar west, van Veluweflank naar IJssel, in combinatie met het aantrekkelijk maken van de weteringen voor kanovaart of fluisterboten, is in dit gebied een belangrijke recreatieve opgave. De hele noordelijke IJsselvallei ademt waterhistorie, van de middeleeuwse Polder Nijbroek tot de recent gegraven hoogwatergeul bij Veessen. Als er ergens in de IJsselvallei een plek zou moeten komen voor een klimaat- en waterschapsmuseum als icoon voor de vallei als geheel dan is het hier.

Martijn Neijenhuis van het Kadaster ging in het ochtenddel van het gebiedsatelier in op het DAW (Deltaplan Agrarisch Waterbeheer). Het DAW is opgezet door boeren en waterschap gezamenlijk en probeert door kennis en projecten agrariërs te ondersteunen met vraagstukken op onder andere het vlak van bodem, bemesting, gewasbescherming, verdroging en vernatting. Voor maatregelen is 40% subsidie beschikbaar tot een maximum van € 20.000,- per aanvrager. Juist in het weteringengebied ligt een belangrijke waterkwaliteitsopgave (KRW) waarbij het DAW kan worden ingezet, bijvoorbeeld voor de ontwikkeling van natuurvriendelijke oevers. Paulien Dekker van de gemeente Voorst ging in op de erfgoeddeal Nieuw Drassig Land, waarbij gekeken wordt of Gemaal Terwolde een nieuwe bestemming kan krijgen, bijvoorbeeld als onderdeel van een klimaatmuseum. De Nijbroekerwetering krijgt over 2000 m. natuurvriendelijke oevers, waarbij goed gekeken wordt naar het historische verloop van de wetering. Aanvullend wordt binnen de erfgoeddeal gekeken naar het terugplanten van rabatbossen in polder Nijbroek en waterberging in natuurgebied 'De Meintjes'. Roelof Speckman van Visit Heerde ging in op de leefbaarheid van de dorpen door het versterken van de lokale economie. Iconen zijn nodig die het verhaal vertellen van de IJsselvallei en de beleving vergroten. Loes van der Vegt tenslotte ging in op het gebiedsproces 'De levendige Hoenwaard', gericht op draagvlak en daadkracht.

Gebiedsatelier 'Noordelijke IJsselvallei + weteringengebied' bij Vrieze's Erfgoed in Wapenveld

Groote Wetering in de Noordelijke IJsselvallei, met op de achtergrond de skyline van Zwolle

Een sloot vol leven door ecologisch slootshonen

Er is zoveel meer aan de hand dan alleen water in het landschap gebied. Het is omringd en belevingsrijk. Het is een plek waar de natuur zich kan ontwikkelen en waar de mens kan genieten van de natuur. Het is een plek waar de natuur zich kan ontwikkelen en waar de mens kan genieten van de natuur.

Door de sloot te maken is er een andere manier om het landschap te belevingsrijk te maken. Het is een plek waar de natuur zich kan ontwikkelen en waar de mens kan genieten van de natuur.

Deze manier is bedoeld om erachter te komen hoe het landschap kan worden ontwikkeld en waar de mens kan genieten van de natuur.

Planten

- Zaaiwilde
- Waterplant
- Pijpkruid
- Grote kattestaart
- Grote egelstap
- Harig wilgenroosje
- Siele lis
- Pijpkruid
- Klat
- Keuringkruid
- Grote dooër
- Grote pamp
- Kraaienschakel
- Klikbeet
- Groef hoornblad
- Wateraankeel

Dieren

- Spaart natuor, tijd en geld
- Schuilplek vissen
- Voortplanting waterlevers
- Voedsel
- Schuilplek vogels
- Reinigingsplek

Maatregelen

- Koud water
- Kraaienschakel
- Vla en anoline
- Vla
- Gereedschap
- Reinigingsplek
- Plaats maatregel
- Laat 25% staan
- Beide bescherming

Living Lab Fryslân

Living Lab Fryslân is in 2018 gesticht met medewerking van verschillende organisaties en bureaus. Het is een plek waar de natuur zich kan ontwikkelen en waar de mens kan genieten van de natuur.

De manier is bedoeld om erachter te komen hoe het landschap kan worden ontwikkeld en waar de mens kan genieten van de natuur.

Voorbeeld van een 'accolade'-profiel en ecologisch slootshonen ten behoeve van waterkwaliteit en biodiversiteit in weteringengebied (bron: Livinglab Fryslân - FMF)

Voorbeeld aanleg natuurlijke oever langs wetering; goed voor waterberging, waterkwaliteit, biodiversiteit, landschappelijke belevingswaarde en daarmee voor recreatief medegebruik (foto: Wetterskip Fryslân)

De noordelijke IJsselvallei kent rivierkleigronden met een grotere maat en schaal. Strokenteelt kan een vorm zijn van kringlooplandbouw waarbij precisielandbouw ten goede komt aan waterkwaliteit en vitaliteit van de bodem. (foto: Fam. Mosselman, Goeree Overflakkee)

Gemaal Terwolde. Mogelijk onderdeel bezoekerscentrum 'klimaat en water'.

De Wervdijk bij Wapenveld als 'waterstaatkundige hotpot' met een verhaal. Verschillende sluisen en later gemalen zorgden voor de afwatering (foto: Eva Zwanenburg).
Mogelijk onderdeel klimaat- en waterschapsmuseum.

Doelstelling weteringengebied:

Kringlooplandbouw ontwikkelen tussen de Weteringen door het sluiten van voer- en meststromen op regionaal niveau met oog voor een gezonde bodem met voldoende vochtvasthoudend vermogen, biodiversiteit en waterkwaliteit. Water vasthouden en vertraagd afvoeren in het gebied van de weteringen om verdroging in het gebied zelf en in de wijdere omgeving te beperken.

Middelen:

Ontwikkelen van natuurlijke oevers, specifiek uitgewerkt per type wetering. Gekoppeld aan het verbeteren van de bevaarbaarheid van de weteringen met bijvoorbeeld kano's en de toegankelijkheid van de oevers door het toevoegen van wandel- en/of fietspaden. Korte ketens als regiospecifieke vorm van kringlooplandbouw om verdienmodel te verbreden en afstand tussen boer en burger te verkleinen.

Mogelijke projecten met koppelkansen met andere projecten en opgaven als oogst gebiedsatelier:

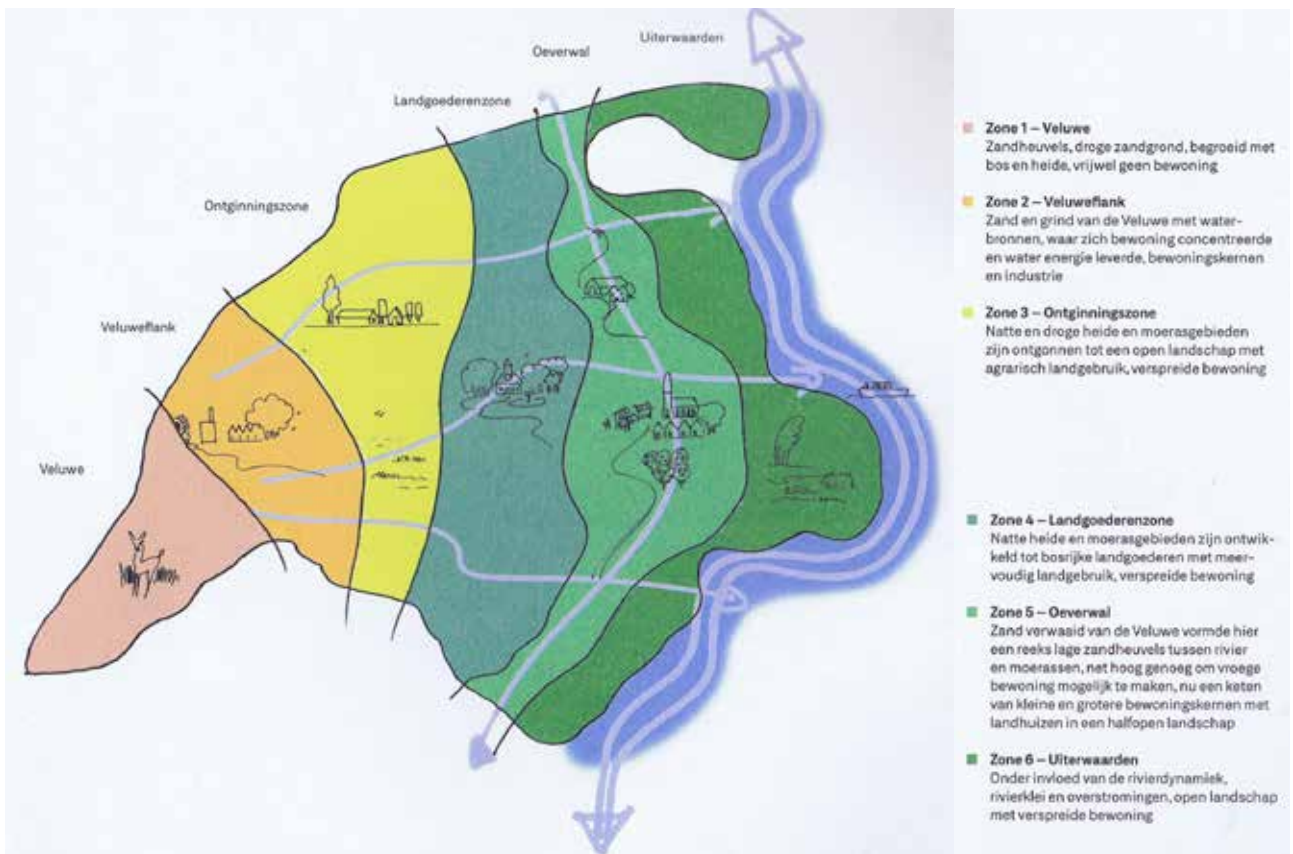
- Klimaat- en waterschapsmuseum in combinatie met andere musea als onderdeel beleavingsgebied 'Ambachtelijke Veluwe'
- In het weteringengebied is volop ruimte voor de ontwikkeling van rabatbossen als onderdeel van de bossenstrategie
- In de 'flessehals' Heerde-Veesen (Wisselse Poort) in de noordelijke IJsselvallei is ruimte voor extra (elzenbroek) bos, het versterken van landgoederen en recreatieve routestructuren als korte verbinding tussen IJsseldijk en Veluweflank.
- Het profiel van de verschillende weteringen in het gebied kan per wetering specifiek worden uitgewerkt om onderscheid en herkenbaarheid te vergroten. Tegelijkertijd kan er een onderscheid worden gemaakt per profiel in de 'bovenloop, middenloop en benedenloop' uit oogpunt van debiet en waterkwaliteit (nader uit te werken). Hoe natter, hoe breder, hoe meer ruimte in je profiel nodig is.
- Noordelijke IJsselvallei als experimenteerruimte voor precisielandbouw (bijvoorbeeld in gebied hoogwatergeul).

Governance:

- Herverkaveling (ruilverkaveling 2.0) kan onderdeel zijn van de doorontwikkeling richting kringlooplandbouw in dit deelgebied in combinatie met de oprichting van een gebiedsfonds en een grondinstrument (grondbank).
- Specifieke ANLB-pakketten zouden onderdeel kunnen worden van het gebiedsfonds, het ANLB en/of DAW, specifiek gericht op de ontwikkeling van natuurvriendelijke oevers.
- Heb oog in de uitvoeringsfase voor het meenemen in het proces van individuele gebiedsgebruikers. In de visievormende fase is dat nog onvoldoende gebeurd. Individuele gebruikers worden uitgedaagd om zelf met projecten en voorstellen te komen passend in de lijn van het masterplan.
- Gebiedsambassadeurs kunnen helpen om bewoners en gebruikers actief op te zoeken en niet te passeren (zie ook de stimulerende rol van gebiedsverbinders van het waterschap in dit deelgebied).

Uitsnede plangebied Zuidelijke IJsselvallei

Indeling landschapstypen gemeente Brummen in 'Brummen - de landschapsbiografie' (landschapsnetwerk Brummen)

Zuidelijke IJsselvallei

De zuidelijke IJsselvallei is landschappelijk gezien kleinschaliger dan het noordelijke deel. Dit komt door het ritme van west-oost afwaterende beken, die veelal begeleid worden door landgoederen (Voorstonden, Engelenburg) en natuurgebieden, zoals het Soerensche Broek en Leusveld. Het is een landschap dat op korte afstand ligt van Veluwe én IJssel met unieke kronkelwaarden in dit deel. Het is kortom nu al een prachtig gebied met hoge recreatieve waarden. In de omgeving van Brummen zet een actieve groep van bewoners - landschapsnetwerk Brummen - zich al jaren in voor dit bijzondere landschap (enigszins vergelijkbaar met het burgerinitiatief rond Polder Nijbroek). Dit heeft onder andere geresulteerd in een uitgebreide landschapsbiografie en participatie in het klimaatproject WaardeVOL Brummen.

Toch zie je ook in de zuidelijke IJsselvallei dat er nog veel initiatieven onvoldoende aan elkaar gekoppeld zijn en dat onderlinge meerwaarde niet of onvoldoende wordt benut. Insteek van het gebiedsatelier was dan ook om via korte pitches de gemene deler te zoeken. Wat hebben we van elkaar nodig en hoe kunnen we elkaar versterken? Maaïke van Scheppingen van het waterschap ging in op de versterking van de Natura2000-gebieden Leusveld-Voorstonden middels een zorgvuldig gebiedsproces in het project WaardeVOL Brummen. Sterk ingestoken vanuit klimaatadaptatie. Rémon Ridder lichtte de ontwikkeling van Eerbeek toe als ontvangstlocatie van het belevingsgebied Industriële Veluwe met ruimte voor een "Paper Experience Center". Hoe is aansluitend de recreatieve verbinding tussen Eerbeek en de oostelijke landgoederen vormgegeven? Jasper Timmer van het waterschap ging in op het gebiedsgerichte werken in het stroomgebied van de Voorsterbeek. Met 'stroomgebiedspakketten' wordt het natuurlijke systeem als basis gezien voor de toekomst. Sjoerd Elgersma van loonwerkbedrijf Hofmeijer ging daar verder op in door de mogelijkheid tot hergebruik van oevermaaisel te benoemen in de kleine kringloop en zo het percentage organische stof in de bodem te verhogen. Sander Bosman (gemeente Brummen) ging in op het projectplan natuurinclusieve landbouw, geïnitieerd door de provincie Gelderland. Ongeveer 75% van de boeren in de zuidelijke IJsselvallei heeft geen bedrijfsopvolging. Wat kunnen we de resterende boeren bieden? Ellen ter Stege van Natuurmonumenten vertelde dat rond de Empese en Tondense Heide actief de verbinding wordt gezocht tussen natuur en omringende boeren. Natuurmaaisel wordt gebruikt als voer voor droge koeien, als strooisel in de stal én ter verhoging van het vochtvasthoudende vermogen (organische stofgehalte) van de gronden in de omgeving van het natuurgebied.

Gebiedsatelier 'Zuidelijke IJsselvallei' bij 'De Vrolijke Frans' in Brummen

Empese en Tondense heide, uniek natuurgebied als kwelwatergevoede spons in de zuidelijke IJsselvallei

Rechte lanen in de voormalige ontginningszone op de overgang van flank naar landgoederenzone in de zuidelijke IJsselvallei

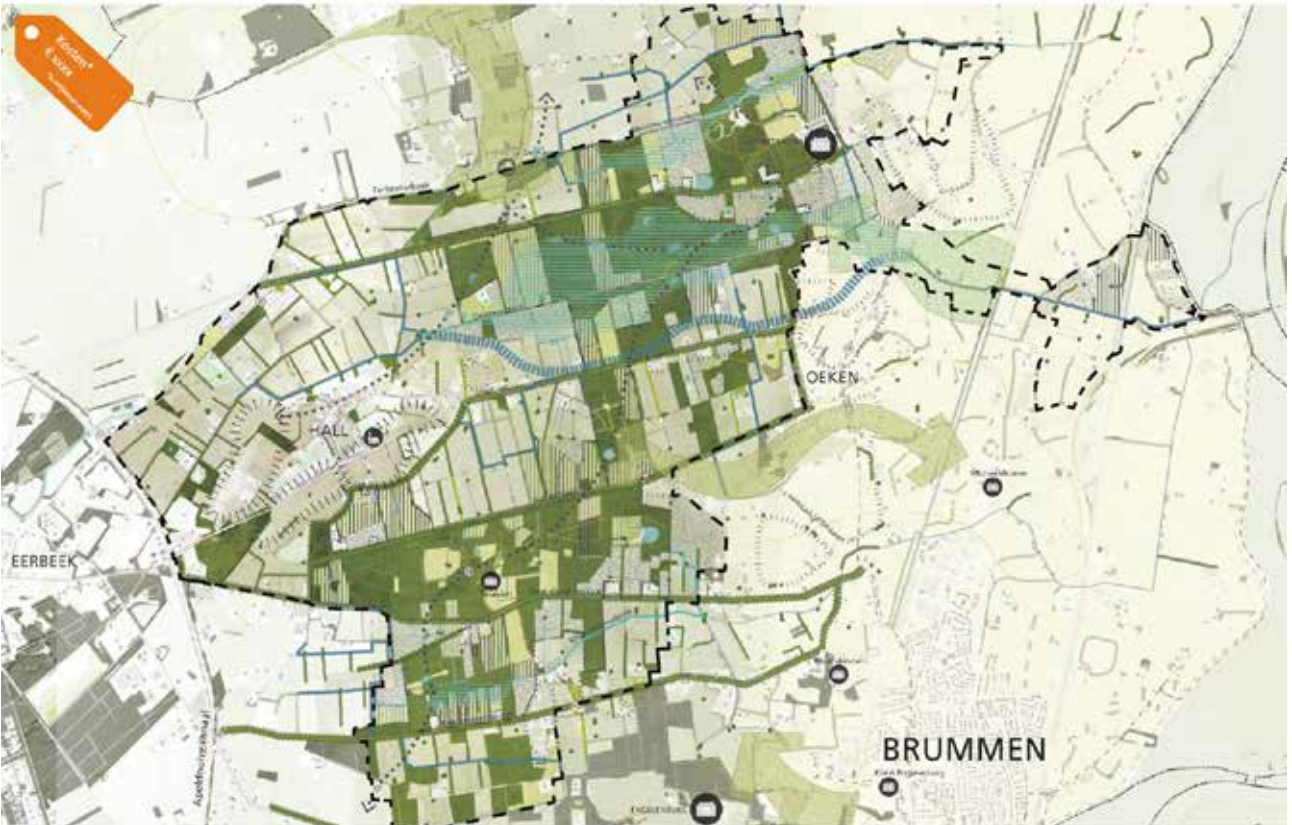
Kasteel Engelenburg, onderdeel van de langoederenzone ten westen van Brummen richting Eerbeek

IJssel met uiterwaarden en kleien ter hoogte van Voorst

'De drinkbare IJssel' als metafoor voor een andere omgang met onze leefomgeving (foto Wim van Vilsteren). Project van Li An Phoa (Drinkable Rivers)

Concept plankaart WaardeVol Brummen (samenwerking gemeente, provincie, waterschap en landschapsbeheer Gelderland)

Doelstelling zuidelijke IJsselvallei:

De verdroging van natuurgebieden en watertekorten voor de landbouw zien te beperken. Verbreden verdienmodel voor de boer en verkleinen van de afstand tussen boer en burger. Recreatiedruk op de Veluweflank en het Massief verminderen.

Middelen:

Vasthouden en vertragen van het neerslagoverschot door dempen en verondiepen sloten. Vertragen van de afvoer van het water in de beekdalen middels dempen sloten, verondiepen en gebruik natuurlijke laagtes. Vergroten van het vochtvasthoudende vermogen van de bodem door verhogen van het organische stofgehalte (maaiselbeheer en toepassing alternatieve gewassen) in landbouwgronden. Ontwikkelen van zones met natuurinclusieve landbouw rondom kwetsbare, droogtegevoelige natuurgebieden als de Empese en Tondense heide. Belevingsgebied Industriële Veluwe rondom Eerbeek aanhaken en verbinden met recreatieve verbindingen landgoederen Brummen en natuurgebieden in de zuidelijke IJsselvallei, met respect voor de aanwezige natuurwaarden.

Mogelijke projecten met koppelkansen met andere projecten en opgaven als oogst gebiedsatelier:

- Een vitale en weerbare bodem met een groter vochtvasthoudend vermogen koppelen aan slim gebruik maaisel en alternatieve voedergewassen.
- In het ANLB zou structureel ruimte moeten komen voor 'sponspakketten' op stroomgebiedsniveau die de sponswerking van de bodem koppelen aan natuurinclusieve vormen van landbouw.
- Breng de beek weer terug in Eerbeek en zie dit gelijk als kans om het belevingsgebied van de Industriële Veluwe te koppelen met de IJsselvallei en de landgoederen rondom Brummen.
- Het 'paper experience center' in Eerbeek kan ook het grotere verhaal vertellen van hoe we omgaan met onze grondstoffen en de kwantiteit en kwaliteit van ons water. Hier ligt een koppelkans met het project 'Drinkbare IJssel' en 'Dierense Sluis'.
- Bezoekersmanagement kwetsbare natuur. Gebieden als de Empese en Tondense heide hebben een hoge belevingswaarde, maar zijn ook kwetsbaar vanuit de unieke natuurwaarden. Hoe kunnen we bezoek en beleving goed faciliteren met respect voor de natuur?

Governance:

- Herverkaveling (ruilverkaveling 2.0) kan onderdeel zijn van de doorontwikkeling richting natuurinclusieve landbouw in dit deelgebied in combinatie met de oprichting van een gebiedsfonds en een grondinstrument (grondbank).
- Specifieke ANLB-pakketten zouden onderdeel kunnen worden van het gebiedsfonds, het ANLB en/of DAW, specifiek gericht op de ontwikkeling van stroomgebieden beken. Een koppeling met specifieke ecosysteemdiensten ('blauwe diensten' waterschap) is ook een mogelijkheid.
- Heb oog in de uitvoeringsfase voor het meenemen in het proces van individuele gebiedsgebruikers. In de visievormende fase is dat nog onvoldoende gebeurd. Individuele gebruikers worden uitgedaagd om zelf met projecten en voorstellen te komen passend in de lijn van het masterplan.
- Gebiedsambassadeurs kunnen helpen om bewoners en gebruikers actief op te zoeken en niet te passeren (zie ook de stimulerende rol van gebiedsverbinders van het Waterschap en de gemeente Brummen in dit deelgebied).

Bijlagen

Deelnemers + organisatie gebiedsateliers

Toekomst landbouw valleibreed- kartrekker; LTO Noordoost

Deelnemers:

Peter Voormeeren	nb	Terwolde
Evert Luchtenbelt	melkveehouder	Wapenveld
Wim Hekkert	biologische boer	Terwolde
Heidi Uenk	projectleider	nb
Chris van Werven	melkveehouder	Vorchten
Yvonne Verbeek	melkveehouder	Vorchten
Henk Bredenoord	nb	nb
Martijn Hekkert	melkveehouder	Heerde
Rob Foks	nb	Emst
Arie van de Worp	veeteelt	Hatterem
Wilma Veldhuis	varkensboer	Klarenbeek
Rosanne Schrijver	boerin en landschapsarchitect	nb
Dirk-Jan Schoonman	voorzitter ANV	nb
Femke Schasfoort	Deltares	nb
Sjoerd Elgersma	Loonwerkbedrijf	Voorst
Alfons van de Belt	akkerbouwer	Wilp
Willem Doorn	Tuinder	Heerde
Albert Hassink	veehouder	Heerde
Marleen Markgraaf	veehouder	Heerde

Ben Haarman (dagvoorzitter)	LTO Noordoost (stuurgroeplid)
Evert Jan Weijers (spreker)	melkveehouder
Herman Menkveld (spreker)	Boerennatuur
Lukas Lagerweij (spreker)	initiatiefnemer The Pantry
Peter de Ruyter (spreker)	landschapsarchitect + atelierregisseur

50

Henk Veldhuizen	Bestuurder Waterschap V&V (stuurgroeplid)
Wolbert Meijer	Wethouder gemeente Heerde (stuurgroeplid)
Jeroen van de Kamp	LTO Noordoost (projectgroeplid)
Rozemarijn van den Berg	Waterschap V&V (projectgroeplid)
Maarten Witberg	NMG (projectgroeplid)
Evert Leusink	Veluwe op 1 (projectgroeplid)
Shavonne Korlaar	Gem. Voorst (projectgroeplid, gebiedsverbinder)
Robin Hafkamp	Gem. Heerde (projectgroeplid, gebiedsverbinder)

Brongebied Grote Wetering - kartrekker; Natuur Milieu Gelderland

Deelnemers:

Marjolijn Bijsterveld

Ben Roeterd

Eelco Schurer

Monique Loeters

Floor van der Meer

Onur Kose

Jan Wesseldijk

Hans Heinhuis

Lieke van der Bruggen

gemeente Voorst

gemeente Voorst

De Rentmeesterscoöperatie

gemeente Voorst

Waterschap Vallei en Veluwe

Vitens

gemeente Voorst

Leisurelands

Visit Veluwe

Petra Souwerbren (dagvoorzitter)

Anky Spanjers (spreker)

Mark Obbink (spreker)

Maaïke van Overstraten Kruijsse (spreker)

Esther Rust (spreker)

Peter de Ruyter (spreker)

NMG (stuurgroep lid)

Vitens

Kadaster

Rabatbossen

Natuurmonumenten

landschapsarchitect + atelierregisseur

Ben Haarman

Harjo Pinkster

Jeroen van de Kamp

Rozemarijn van den Berg

Maarten Witberg

Evert Leusink

Shavonne Korlaar

Bestuurder LTO Noordoost (stuurgroep lid)

Wethouder gemeente Voorst (stuurgroep lid)

LTO Noordoost (projectgroep lid)

Waterschap V&V (projectgroep lid)

NMG (projectgroep lid)

Veluwe op 1 (projectgroep lid)

Gem. Voorst (projectgroep lid, gebiedsverbinder)

De flank als spons- kartrekker; Waterschap Vallei en Veluwe

Deelnemers:

Dirk van Alphen
Wim Visscher
Rob van de Braak
Floor van der Meer
Cor Heidenrijk
Roel Gorter de Vries
Daniëlle Hollants
Hans de Haan
Jan Willem Lagerweij

Peter de Ruyter (dagvoorzitter + spreker)
Maarten Veldhuis (spreker)
Robbert van Duin (spreker)
Wouter van Reeve (spreker)

Lidewij Bosman (spreker)

Jeroen van de Kamp
Evert Leusink
Shavonne Korlaar
Robin Hafkamp

Bekenstichting
Waterschap Vallei en Veluwe
Waterschap Vallei en Veluwe
Waterschap Vallei en Veluwe
collectief Veluwe/anv VeluwIJsselzoom
Bekenstichting
Atelier des Hollants
Platform NIL GLD
Collectief Veluwe, lid stuurgroep

landschapsarchitect + atelierregisseur
Waterschap Vallei en Veluwe
Episch Centrum
Parkmanager bij RCN de Jagerstee & bestuurslid
van Stichting Promotie Gemeente Epe
De Wilde Landen

LTO Noordoost (projectgroeplid)
Veluwe op 1 (projectgroeplid)
Gem. Voorst (projectgroeplid, gebiedsverbinder)
Gem. Heerde (projectgroeplid, gebiedsverbinder)

Noordelijke IJsselvallei; kringlooplandbouw in weteringengebied - kartrekker; LTO Noordoost

Deelnemers:

Jacob Spronk
Henk Remmelink
Erica Hottinga
Cor Heidenrijk
Loes van der Vegt
Tonnie Pannekoek
Ton van Genabeek
Roelof Speckmann
Ria Broekhuis
Wicher Wichers
Saskia van der Veen
Sophie van Breukelen
Leonie Meppelder
Albert Nootboom
Adrie Hottinga

Gemeente Heerde
Provincie Gelderland
Visit Heerde
collectief Veluwe / ANV VeluweIJsselzoom
Land-id/Hoenwaard 2030
Coöperatie Polder Nijbroek
Coöperatie Polder Nijbroek
Visit Heerde
Stichting IJsselhoeven
t Hooge Gulbroek
Visit Veluwe
Gemeente Hattem
Cultuurland

Ben Haarman (dagvoorzitter)
Peter de Ruyter (spreker)
Martijn Neijehuis (spreker)
Paulien Dekker(spreker)

LTO Noordoost (stuurgroeplid)
landschapsarchitect + atelierregisseur
Kadaster
Gemeente Voorst

Jeroen van de Kamp
Rozemarijn van den Berg
Evert Leusink
Shavonne Korlaar
Robin Hafkamp

LTO Noordoost (projectgroeplid)
Waterschap V&V (projectgroeplid)
Veluwe op 1 (projectgroeplid)
Gem. Voorst (projectgroeplid, gebiedsverbinder)
Gem. Heerde (projectgroeplid, gebiedsverbinder)

Zuidelijke IJsselvallei - kartrekker; Waterschap Vallei en Veluwe

Deelnemers:

Ellen ter Stege	ecoloog	Natuurmonumenten
Maaïke van Scheppingen	omgevingsmanager	Waterschap Vallei en Veluwe
Tim Jansen	recreatiedeskundige	Visit Veluwe
Jasper Timmer	gebiedsregisseur	Waterschap Vallei en Veluwe
Remon Ridder	recreatiedeskundige	Gemeente Brummen
Maarten Bakker	natuurbeheerder	Natuurmonumenten
Sjoerd Elgersma	loonwerkbedrijf	Hofmeijer Voorst
Wim van Vilsteren	Drinkbare IJssel	Waterschap Vallei en Veluwe
Paul Obdam	Landschapsnetwerk	Brummen
Femke Nijhof	Masterstudent landschap	Waterschap Vallei en Veluwe
Sander Bosman	Landbouwdeskundige	Gemeente Brummen
Anne Krufft (dagvoorzitter)	Waterschap Vallei en Veluwe	
Peter de Ruyter (spreker)	landschapsarchitect + atelierregisseur	
Henk Veldhuizen	Bestuurder Waterschap V&V (stuurgroeplid)	
Hans van Beuzekom	LTO Noordoost (stuurgroeplid)	
Rozemarijn van den Berg	Waterschap V&V (projectgroeplid)	
Evert Leusink	Veluwe op 1 (projectgroeplid)	
Shavonne Korlaar	Gem. Voorst (projectgroeplid, gebiedsverbinder)	

Rolverdeling en communicatie gebiedsateliers

Stuurgroep en projectgroep

De interdisciplinaire stuurgroep bestaat uit leden van overheden, belangenorganisaties en ondernemers in het gebied. De stuurgroep (met ondersteuning van de projectgroep) bewaakt de voortgang en het proces in zijn algemeenheid. Zij houdt zicht op de verdeling van de middelen en is verantwoordelijk voor definiëring van de opgave per cluster (het kader).

Projecttrekkers

Zoals beschreven heeft ieder cluster een projecttrekker. De projecttrekker is primair verantwoordelijk en eigenaar van het cluster en daarmee voor de voorbereiding op de gebiedsateliers en het uiteindelijk op te leveren projectresultaat zoals in vorige alinea beschreven (werkboekje). In dit proces wordt zij ondersteund door de atelierregisseur en de gebiedsverbinders (zie hieronder)

In onderstaande alinea's wordt ook beschreven hoe de rol van de projecttrekkers zich ontwikkelt in de loop der tijd en richting de uitvoeringsfase.

Atelierregisseur

De atelierregisseur is de belangrijkste inhoudelijke ondersteuner van de projecttrekker en richt zich met name op het waarborgen van de integraliteit. Het benutten van koppelkansen met andere opgaven in het gebied is namelijk uitgangspunt in het masterplan.

Ter voorbereiding op het gebiedsatelier brengt de atelierregisseur samen met de projecttrekker in beeld wat het geheel van opgave binnen het cluster is en wat koppelkansen/samenhang is met andere korte en lange termijn opgaven in het gebied. Onderdeel daarvan is ook het helder in beeld brengen van bestaand beleid en regelgeving (beperkingen ten aanzien van uitvoering project).

Gebiedsverbinders

De gebiedsverbinders fungeren als spin in het web en leveren een concrete bijdrage aan de voorbereiding van de gebiedsateliers. Zij zijn de belangrijkste procesmatige ondersteuners van de projecttrekker.

Wanneer de projecttrekker in samenwerking met de atelierregisseur in beeld heeft gebracht wat het totaal van de opgave van het cluster is en wat de samenhang/koppelkansen met andere opgaven in het gebied zijn, zijn de gebiedsverbinders aan zet. Zij gaan de koppelkansen ter voorbereiding op het atelier in de praktijk benutten. D.w.z. zij gaan het gesprek aan met partijen in het gebied die bij het cluster en dus ook het gebiedsatelier betrokken moeten worden.

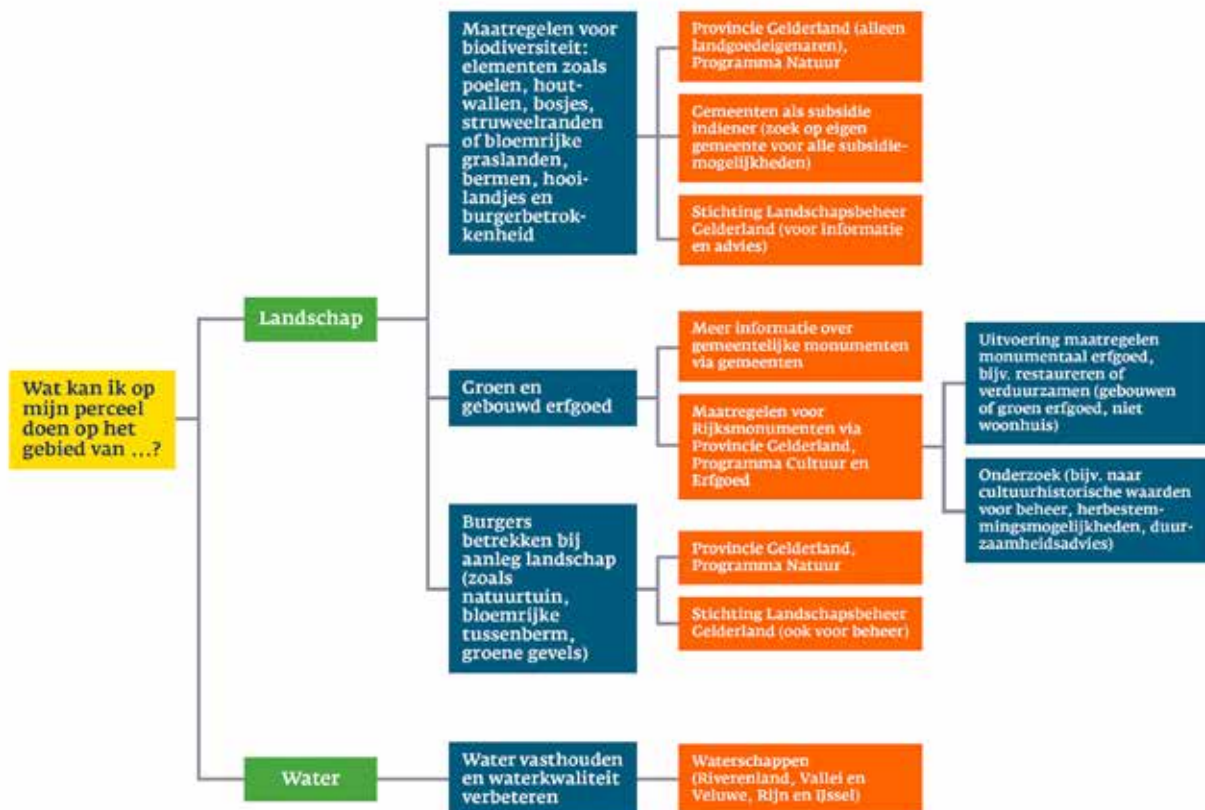
Overige gebiedspartners

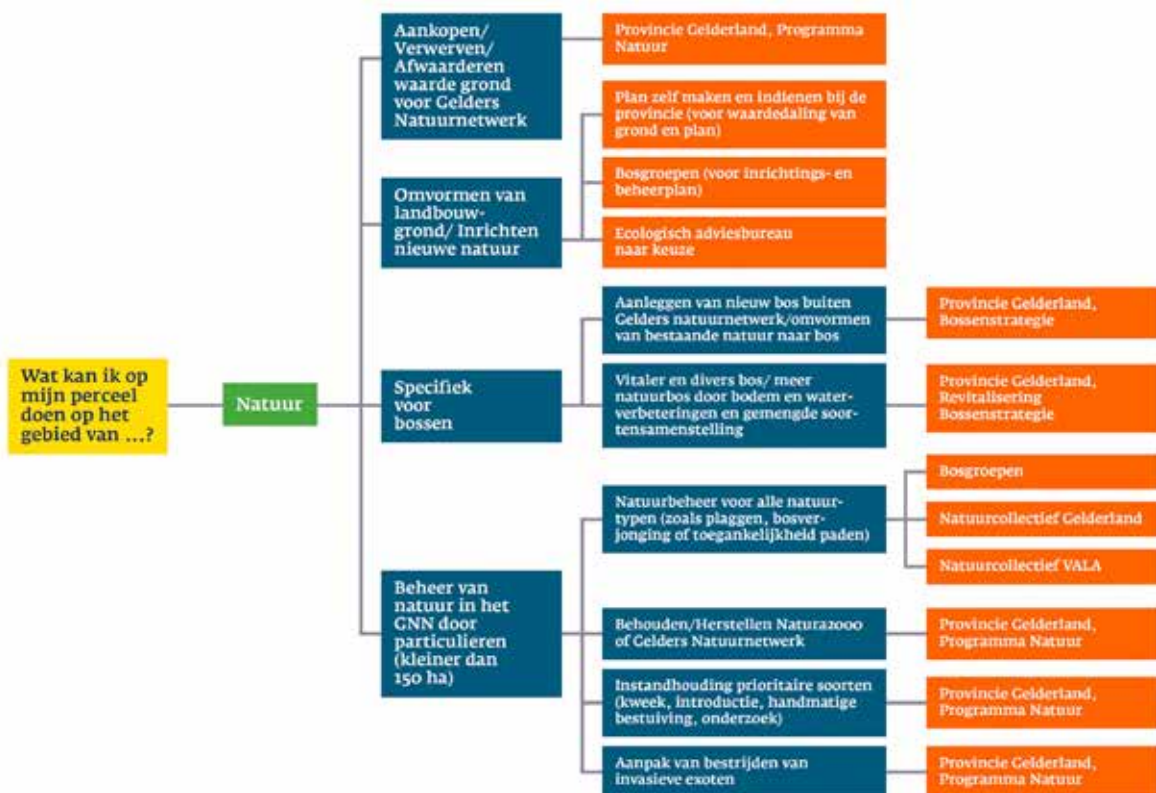
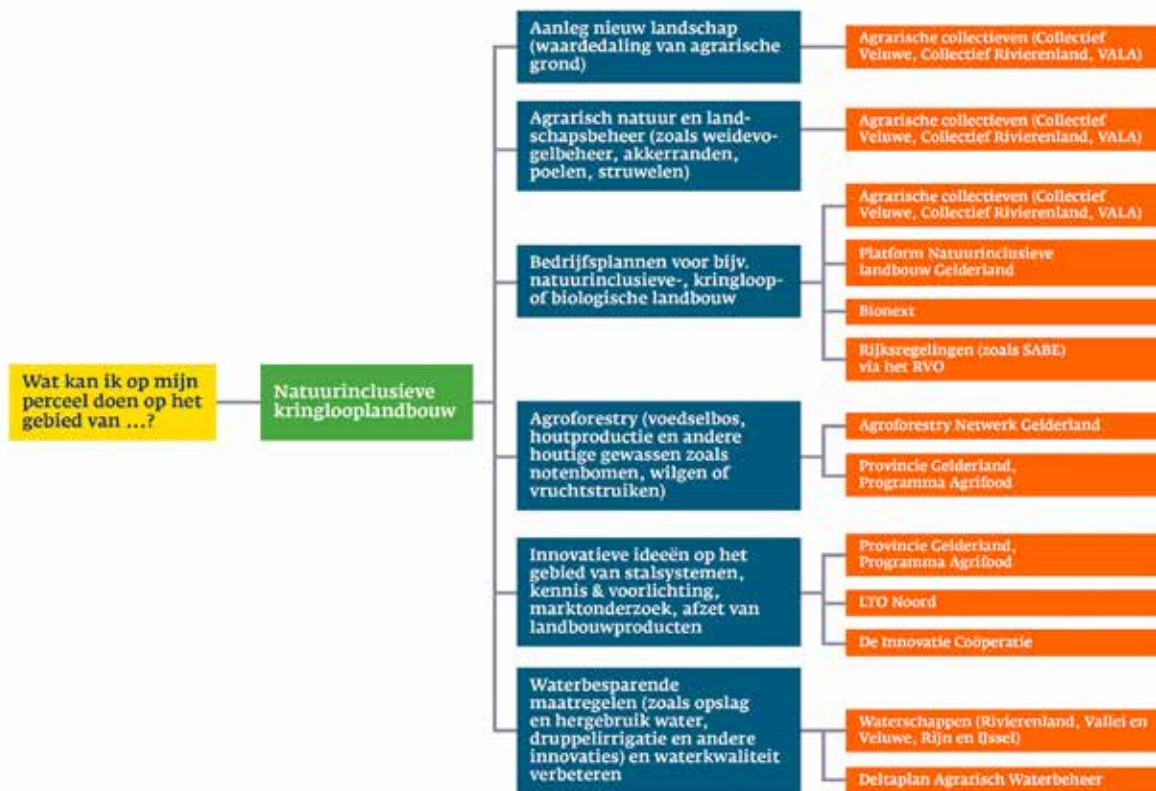
Tijdens de ontwerpfasen heeft een groot aantal gebiedspartners bijgedragen aan de totstandkoming van het masterplan IJsselvallei. Denk hierbij aan overheden, belangenorganisaties, grondeigenaren, toeristische organisaties etc. De betrokkenheid van deze partijen is uiteraard tijdens de implementatiefase ook cruciaal. Niet alleen voor het leveren van een bijdrage aan de gebiedsateliers, maar richting de toekomst ook zeker voor het mogelijk maken van de ontwikkeling/uitvoering van de projecten. Daarin schuilt tegelijk ook het risico voor deze implementatiefase: het succes staat of valt met commitment van gebiedspartijen. Om dit te waarborgen zijn onder andere de gebiedsverbinders aangesteld.

Subsidiemogelijkheden

(bron: Inspiratiegids Provincie Gelderland, 2021)

56

Colofon

Colofon

Bureau Peter de Ruyter Landschapsarchitectuur

Gebouw De Greiner

Voorhelmstraat 23-103
2012 ZM Haarlem
m. +31 (0)6 202 08 444

Postadres:

Zonnelaan 45
2012 TB Haarlem

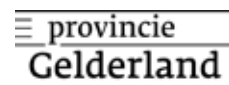
info@peterderuyterlandschap.nl
www.peterderuyterlandschap.nl

In samenwerking met

Daniëlle Hollants, visualisaties
(Atelier des Hollants, www.ateliederdesollants.nl)

Met steun van:

**stimuleringsfonds
creatieve industrie**

 provincie
Gelderland

Opdrachtgever

Veluwe op 1
Evert Leusink
<http://www.veluweop1.nl>

Stuurgroep

- Wolbert Meijer, wethouder Heerde , voorzitter
- Harjo Pinkster, wethouder Voorst
- Jan Willem Lagerwey, voorzitter Agrarisch Collectief Veluwe
- Petra Souwerbren, directeur NMG
- Jeroen van der Veen, Thermen Bussloo en Erkend Veluwe Streekproducten
- Hans van Beuzekom, LTO Noordoost
- Henk Veldhuizen, heemraad Waterschap Vallei en Veluwe
- Luc Berris, Natuurmonumenten

Projectgroep

- Evert Leusink, strategisch adviseur VeluweTeam
- Diana van Stelten, projectondersteuner VeluweTeam
- Robin Hafkamp, gemeente Heerde
- Shavonne Korlaar, gemeente Voorst
- Jeroen van de Kamp, LTO Noord
- Rozemarijn van den Berg, Waterschap Vallei en Veluwe
- Elbert van der Linden, provincie Gelderland
- Maarten Witberg, NMG
- Peter de Ruyter, landschapsarchitect

